

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Filozofická fakulta
Katedra anglistiky a amerikanistiky

Bc. Pavlína Horáčková

Studijní obor: anglická filologie – česká filologie

**PŘEKLADOVÁ ANALÝZA PRVOTINY KHALEDA
HOSSEINIHO *THE KITE RUNNER***

**TRANSLATION ANALYSIS OF KHALED HOSSEINI'S
FIRST NOVEL *THE KITE RUNNER***

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Jitka Zehnalová, Ph.D.

OLOMOUC 2009

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Dlouhé Loučce dne 12. 12. 2009

.....

Děkuji Mgr. Jitce Zehnalové. Ph.D., za odborné vedení diplomové práce, cenné připomínky, vstřícnost a čas, který mi věnovala.

Obsah

1. Úvod	5
2. Problematika překladu.....	7
3. Pragmatická rovina	8
3.1. Z novodobých dějin Afghánistánu	9
3.2. Muslimové: Sociální rozvrstvení náboženských a sociálních etnik.....	12
3.3. Odraz afghánské kultury v díle	13
3.4. O autorovi a díle.....	14
4. Rovina překladu.....	18
4.1. Exotizace komunikátu	18
4.2. Třetí jazyk v textu	19
4.2.1. Perský jazyk.....	24
4.2.2. Paštunština (Paštšský jazyk).....	25
4.2.3. Zásady zjednodušené transkripce arabských slov do češtiny	25
4.2.4. Cizí propria v textu	27
4.2.5. Cizí toponyma v textu.....	31
4.2.6. Cizí apelativa v textu	32
4.2.6.1. Volba překladových protějšků.....	33
4.2.6.2. Religiózní termíny	34
4.2.6.3. Názvy obřadů a svátků	35
4.2.6.4. Názvy jídel.....	36
4.2.6.5. Slova rodová.....	36
4.2.6.6. Přezdívky	37
4.2.6.7. Apelativa honorifikující a sociálně-klasifikující	37
4.2.6.8. Ostatní perské lexikum	38
4.2.6.9. Výrazy ruského jazyka	39
4.3. Překlad názvu díla a jeho kapitol	40
4.4. Explicitnost v překladu.....	42
4.5. Stylistická variantnost komunikátu	44
4.6. Interjekce v překladu.....	51
4.7. Zkratková slova v překladu	53
4.8. Vulgarismy	55
5. Ilustrační překlad	58

5.1.	Komentář.....	66
5.1.1.	Pragmatické hledisko.....	66
5.1.2.	Vertikální členění komunikátu.....	69
5.1.3.	Zájmeno „svůj“.....	70
5.1.4.	Nominálnost angličtiny versus slovesnost češtiny.....	71
6.	Slovník orientálních výrazů citovaných v diplomové práci.....	73
7.	Závěr.....	75
8.	Resumé.....	77
9.	Bibliografie.....	85
10.	Anotace diplomové práce.....	89
11.	Přílohy.....	90

1. Úvod

Překlad jako proces, který má dojít kýženého cíle a být současně úspěšný, vyžaduje mnoho usilovného hledání, studování, ověřování, ale i vyhledávání kompromisů. Ve své diplomové práci jsem se rozhodla do tohoto procesu blíže nahlédnout a pokusit se analyzovat a okomentovat překlad uměleckého textu *The Kite Runner* současného afghánsko-amerického beletristy Khaleda Hosseiniho.

Záměrně jsem si vybrala autora, který se v České republice nepřekládal ani nepublikoval, abych měla možnost si vyzkoušet a ověřit své vlastní překladatelské schopnosti a možnosti. Prvotním záměrem mojí práce tedy bylo vytvořit vlastní ilustrační překlad díla, který by byl následně analyzován a okomentován. Nicméně v průběhu mé práce se situace změnila, *The Kite Runner* se stal světovým bestsellerem, a tudíž se v roce 2007 dočkal i oficiálního českého překladu. V důsledku toho se změnila i koncepce mé diplomové práce, která se posléze zaměřila na analýzu oficiálního překladu, popř. jeho srovnání s vlastním krátkým ilustračním překladem, který je v práci uveden.

„Lovec draků“, jak zní název českého překladu *The Kite Runner*, představuje dílo pro českého čtenáře netradiční, protože pomáhá nahlédnout nejen do kulturní sféry státu, který je nám, českým občanům, vzdálen, ale současně nám přibližuje i jazyk pro tuto oblast typický – arabštinu. Kulturní a jazykové povědomí se prolínají po celé délce románu, a proto se jim z pragmatického hlediska věnuji i ve své práci. Kapitola o pragmatice obsahuje historické, religiózní i socio-kulturní informace, které by měl vzít každý překladatel v potaz, dříve než začne svůj překlad realizovat.

Jedno z úskalí překladu Hosseiniho románu tvoří četné množství výrazů autorova rodného jazyka, tj. arabštiny, proto jsem do své práce zařadila i kapitolu o překladatelských řešeních při konfrontaci s třetím jazykem v komunikátu. Mimo jiné jsou v díle frekventovaně používané i termíny související s islámem, tedy náboženstvím, které se u nás netěší dlouhé tradici, a proto mohou daná slova činit značné potíže při porozumění komunikátu. Pokusila jsem se dané lexikum tematicky uspořádat a pro lepší orientaci i sestavit do přiloženého slovníčku. Sledovala jsem taktéž strategii

překladatelky, Evy Kondrysové, která dala konečnou podobu oficiálnímu českému překladu, při střetávání s cizími prvky v textu, a to jak v případě jejich přepisu do češtiny, tak i jejich prezentování či explikování. Sama jsem se pokusila o totéž ve svém ilustračním překladu. Pro ilustraci jsem jako druhotného materiálu využila i filmovou adaptaci, která se na českém trhu objevila v roce 2008.

Ve druhé části své diplomové práce se věnuji obecným překladatelským problémům, kterým musí překladatel čelit u mezijazykových písemných literárních překladů z cizího jazyka, a jejich analýze, která může poukázat na další možnosti překladatelských řešení. Uvedené ukázky jsou převzaty jak z oficiálního překladu Evy Kondrysové, tak i z originálu. U každé z nich je uvedena strana, ze které cituji. Součástí této diplomové práce je také vlastní ilustrační překlad čtvrté kapitoly Hosseiniho románu, na kterém se snažím poukázat na překladatelské postupy v konkrétních situacích. Pakliže se odkazují na svůj ilustrační překlad, číslo strany, na které se v této práci nachází, je opatřeno zkratkou „il.“ (ilustrační překlad). Ve všech uvedených ukázkách zachovávám jejich původní grafickou podobu (kurzívu, kapitálky, interpunkční znaménka), a to jak v případě originálu, tak i překladu. Hledaný či popisovaný jev zvýrazňuji podtržením. Každou ukázkou uvádím ve dvojitéch uvozovkách, v citovaných dialozích je užito uvozovek jednoduchých.

Je současně potřeba předeslat, že si tato práce neklade za cíl podat vyčerpávající přehled sledovaných jevů, nýbrž na ně poukázat a ilustrovat je na konkrétních příkladech.

2. Problematika překladu

Není pochyby o tom, že translatologie prošla mnohaletým a diverzním vývojem v podání mnoha překladatelských škol, které rozvíjely široké spektrum teorií a metod. Mezi nimi můžeme nalézt snahy nalézt překladatelské univerzálie, zdokonalovat translatologické postupy i subjekt překladatele, člověka, jako individua a zprostředkovatele literárních děl.

Překlad umělecké literatury vycházel z literárně estetických zájmů čtenářského i odborného publika. Ve druhé polovině dvacátého století se ke slovu přihlásil překlad lingvistického charakteru, a konečně i pragmatický aspekt, již má sloužit k „překonávání mezikulturních bariér“.¹ Jettmarová uvádí, že počáteční období „kulturního obratu“ (culture turn) lze spatřovat v 80. letech 20. století, kdy se jako pomocné disciplíny translatologie začaly objevovat disciplíny studující kulturu.²

V 90. letech 20. století translatologii ovlivnil mimo jiné způsob překladu pragmalingvistickou a sociolingvistickou analýzou diskurzu či teorie textu. Vedle nich existuje řada dalších koncepcí a přístupů v současnosti aplikovaných, které svědčí a potvrzují vnitřní diverzifikaci translatologie. Tu lze chápat jako znak rozvoje disciplíny, jejíž metodologie a teoretické přístupy můžeme považovat za komplementární.³ Znamená to tedy, že při překladu jednoho literárního díla musí být brány v úvahu podle charakteru překládaného díla jak aspekty kulturní, sociologický, pragmatický, tak například i filozofický, feministický aj.

¹ Dagmar Knittlová, *K teorii i praxi překladu* (Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003) 5.

² Zuzana Jettmarová, „Současný stav a vývojové tendence překladatelsky zaměřené translatologie“, *Antologie teorie uměleckého překladu (výběr z prací českých a slovenských autorů)*, ed. M. Hrdlička, E. Gromová (Ostrava: Ostravská univerzita, 2004) 9-16.

³ Ibid.

3. Pragmatická rovina

Proces překladau lze charakterizovat jako pokus o co nejkompletnější přenesení informace z textu výchozího do textu cílového tak, aby byla výsledná varianta adekvátní⁴ čili funkčně ekvivalentní⁵ k originálu, přičemž úplnou ekvivalentnost komunikátu výchozího a cílového lze prakticky vyloučit, pakliže vezmeme v potaz diferentnost jednotlivých jazykových soustav.⁶ Přenos informací se v různých mírách realizuje v oblasti všech plánů jazyka, tj. fonologicky, lexikálně, syntakticky a v neposlední řadě sémanticky, přičemž překladatelova práce vychází jednak z jazykové skutečnosti a jednak z věcných významů. Tuto skutečnost můžeme zastřešit termínem „analýza textu“, která je základním stavebním kamenem pro umělecký překlad. Podrobným analyzováním výchozího textu, v našem případě uměleckého, si překladatel vytváří ucelený obraz o autorově stylu, užitých prostředcích a strategiích, které posléze musí plynně a souhrnně přenést do cílového jazyka.

Od přelomu šedesátých a sedmdesátých let dvacátého století se klade velký důraz také na pragmatický aspekt, respektive komunikativní funkci překladau. Každý překladatel docílí komunikativnosti svého překladau tak, když převede co nejvíce původních prvků do originálu, aniž by text ochudil o typické znaky a narušil přirozenost jazyka cílového.⁷ Samotný proces se u různých cílových jazyků liší. U jazyků se stejnou fylogenezí lze proces translace označit za méně náročný, zatímco u jazyků, které nespádají do stejných jazykových rodin, vyžaduje translatický proces větší úsilí při nacházení a volbě jednotlivých překladových protějšků, resp. funkčních ekvivalentů.

⁴ Milan Hrdlička v *Translatologickém slovníku* (Praha: Jednota tlumočnicků a překladatelů, 1998; 5) definuje adekvátnost překladau jako „funkční rovnocennost prvků originálu a překladau, v níž se prvky originálu nahrazují v překladau tak, aby při invariantní shodě významu směřovaly k výrazové identitě“; G. Toury v *Descriptive Translation Studies and Beyond*.

(Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1995; 57) vysvětluje adekvátnost jako adherentní formu norem výchozího textu, diskurzu a kultury.

⁵ Anton Popovič definuje funkční překlad jako ten, který při nedostatku formální korespondence prvků volí jiný prvek s ohledem k jeho výrazové korespondenci s příslušným prvkem textu překladau, přičemž musí být zachována sémantická invarianta originálu. (*Teória umeleckého prekladu*, Bratislava: Tatran, 1975; 276).

⁶ Karel Hausenblas, „Výstavba jazykových projevů a styl“ (Praha: Univerzita Karlova, 1972) 80.

⁷ Leo Hickey, ed. *The Pragmatics of Translation* (Clevedon: Multilingual Matters Ltd., 1998) 4.

V případě originálu románu Khaleda Hosseiniho se střetávají nejen dva zcela odlišné jazyky, ale i kultury. Autor si sice pro svou prvotinu zvolil anglický jazyk jako svůj výchozí, nicméně do něj zahrnul mnohé prvky svého rodného jazyka, tedy perštiny a její etnické větve – pašštiny (či paštunštiny). Současně se děj románu odehrává jak v Afghánistánu, tak i ve Spojených státech amerických, respektive v jednom ze států, Kalifornii. Český překladatel se proto musí vypořádat nejen s překladem z angličtiny, nýbrž i s mírou zahrnutí původních, tedy perských, slov do cílového textu tak, aby výsledný text zůstal neochuzen a byl dostatečně srozumitelný pro českého čtenáře.

Českému kulturnímu trhu se dosud nenaskytlo příliš možností obohatit se o knižní či filmové produkty mající kořeny na blízkém východě, proto je lze pro české obecnstvo označit jako exotické. Náboženství, sociální rozvrstvení, zvyky, jazyk i geografické aspekty tohoto území jsou našincům vzdálené a pro českého čtenáře či diváka neprůhledné. Pakliže má být takové dílo přeloženo do češtiny, je pro překladatele nezbytné, aby si při analyzování textu a vytváření pozadí vyhledal dostatečné množství informací o dané kultuře a jazyku. Z toho důvodu uvádím několik kulturních aspektů, které považuji v souvislosti s překladem do češtiny a interpretací díla Khaleda Hosseiniho za relevantní.

3.1. Z novodobých dějin Afghánistánu

Islámská republika Afghánistán je vnitrozemský chudý agrární stát v jižní Asii, jehož ekonomika je již přes patnáct let ochromena občanskou válkou.⁸ Na severu hraničí s Turkmenistánem, Uzbekistánem a Tádžikistánem, na východě s Čínou, na jihovýchodě s Pákistánem a na západě s Íránem.⁹ Čítá necelých dvacet pět miliónů obyvatel. V zemi existují dva oficiální jazyky, pašština (či paštunština) a perština, dále jazyky menšin.¹⁰

Historie Afghánistánu je bohatá a sahá až do starověku. Pro tuto práci, v souvislosti s vyobrazenými dějinnými událostmi v prvotině Khaleda

⁸ V. Liščák, P. Fojtík, *Státy a území světa*, (Praha: Nakladatelství Libri, 1998) 39.

⁹ Barry Turner, ed. *The World of Today. Essential facts in an ever changing world* (London: Macmillan, 2000) 2.

¹⁰ *Oxfordský slovník světových dějin*. (Praha: Academia, 2005) 10.

Hosseiniho *The Kite Runner*, jsou však podstatné až novodobé dějiny státu, proto je pozornost zaměřena minimálně na periodu devatenáctého století, blíže pak od dvacátého století až po současnost.

Po většinu devatenáctého století se stal Afghánistán jedním z ohnisek sporu mezi Velkou Británií, která ovládala Indii, a mocenským Ruskem. Oběma se stát bránil ve třech, tzv. afghánských válkách. Země dosáhla nezávislosti až po první světové válce, ale i nadále musela čelit povstaleckým válkám a organizovanému lupičství, které omezovaly ekonomický a sociální vývoj. Stabilitu zemi přinesla až čtyřicetiletá vláda Záhira Šáha, který v roce 1964 ustanovil Afghánistán parlamentní demokracií. O devět let později, v roce 1973, po nekrvavém vojenském převratu vedeném Šáhovým bratrancem Muhammadem Daúdem, začala afghánská vláda sympatizovat s politikou Sovětského svazu, načež koncem osmdesátých let dvacátého století vstoupila sovětská vojska do Afghánistánu.¹¹

Reakce odpůrců tehdejšího Sovětského svazu na sebe nenechala dlouho čekat. V prosinci 1986 partyzánské oddíly mudžáhidů, tj. „nositelů a ochránců věčného poslání, kteří vedou svatou válku“, vyzbrojených americkými zbraněmi zahájily tzv. „džihád“¹² proti vládním silám podporovaným Sovětským svazem. Přes šest miliónů afghánských uprchlíků hledalo útočiště v Pákistánu či Íránu. Sovětská vojska opustila zemi až v dubnu roku 1988. Svůj nesouhlas s jakýmikoliv sympatiemi ke komunismu vyjádřili v zemi povstalci opozičního hnutí „mudžahidín“, kteří uzavřeli hlavní město Kábul a přiměli tehdejšího prezidenta Nadžibulláha odstoupit z funkce. Boje jednotlivých ozbrojených skupin mudžáhidů pokračovaly i nadále. Na sklonku let 1994 a 1995 se utvořilo nové studentské islámské militantní hnutí Taliban (tj. Studenti Koránu), které se zmocnilo Kábulu. Postupně byli poraženi vojsky nového prezidenta Burhánuddína Rabbáního, nicméně v roce 1996 se opět zmocnili Kábulu. Tehdejší vůdce Talibanu, mulláh Muhammad Umar, vyhlásil Afghánistán za plně islámský stát na základě islámského práva „šarí‘a“. Byla

¹¹ Turner 1.

¹² *Džihád*. (Praha: Islámská nadace v Praze, 2006) 9, 49 – V současnosti je termín „džihád“ často překládán mediálně prosazeným termínem „svatá válka“, který je však podle Islámské nadace v Praze termínem nevhodným a nesprávným. Slovo „džihád“ v muslimském světě nese konotace jakéhokoliv „snažení, úsilí“, vždy však v souvislosti s Alláhem, tedy v souvislosti s duchovnem a muslimskou vírou.

zřízena šestičlenná prozatímní vláda vedená novým prezidentem Muhammadem Rabbáním.¹³

Vládní síly, které se stáhly na sever od Kábulu pod vedením spojenece prezidenta Burhánuddína Rabbáního, Uzbeka Abdul Rašída Dóstama, na nový útok Talibanu nestačily. Ten ovládal devadesát procent území Afghánistánu a byl v té době dokonce uznáván jako zákonná vláda státy jako jsou Pákistán, Saudská Arábie a Spojené arabské emiráty.¹⁴

Talibanský vládní režim padl až roku 2001 po zásahu Severního společenství podporovaného USA a jejich spojenci. Afghánistán přijal novou ústavu, na jejímž základě byl v prvních demokratických volbách zvolen současný prezident Hamíd Karzái,¹⁵ nicméně síla Talibanu neustala a v současné době jeho vliv sílí a ovlivňuje nejen politiku v zemi, ale i v celém světě.

¹³ Liščák, Fojtík 40.

¹⁴ Barry Turner 1-2.

¹⁵ *Oxfordský slovník světových dějin* 10.

3.2. Muslimové: Sociální rozvrstvení náboženských a sociálních etnik

Afghánské obyvatelstvo je tvořeno několika etniky. Největší etnickou skupinu v Afghánistánu tvoří z 52,3% Paštuni, poměrně velkou skupinu tvoří s 20,3% Tádžikové. Hazarové a Uzbekové tvoří 8,7%, dále Aimakové 2,8%, Turkmeni 2% a 1% patří Báludžům.¹⁶

Oficiální název Afghánistánu zní Islámská republika Afghánistán, z čehož lze snadno vyvodit, že dominujícím náboženstvím je zde islám: 93% tvoří sunnitští muslimové, zbylých 7% šiitští muslimové.¹⁷ Islám plní funkci státního náboženství a je základem zákonodárství.¹⁸

Islám spadá do skupiny světově nejrozšířenějších náboženství, které má své kořeny, podobně jako křesťanství či judaismus, v monoteizmu. Za jeho zakladatele se považuje Muhammad (570-632), prorok islámského boha, Alláha, který lidu zprostředkoval boží poselství, slovo Alláha, Korán. Muslimové, vyznavači islámu, mají uloženo dodržovat pět základních pilířů islámu: uznávat Muhammada jako proroka; pětkrát denně se modlit podle předepsaných konvencí; odvádět náboženskou daň, kterou tvoří čtyřicetina jejich příjmu; půst v měsíci ramadánu; pout' do Mekky.¹⁹

Po Muhammadově smrti, která vyvolala spory a mocenské boje mezi Muhammadovými příbuznými a rodovou šlechtou Mekky, se islám rozdělil do dvou hlavních větví: sunnitskou a šiitskou. Zatímco Sunnité tvoří osmdesátiprocentní většinu věřících uznávajících proroka Muhammada, Šiité vyznávají Muhammadova bratrance a zetě Alího, jehož potomci jsou pro ně jedinými právoplatnými nástupci Muhammada v úřadě vůdců islámské obce.²⁰

Novodobý Afghánistán se až do 80. let 20. století těšil rovnováze a toleranci mezi jednotlivými odvětvími islámu. Rovnováhu silně narušil až násilný vstup sovětských vojsk do země v roce 1978, kdy z afghánského kulturní dění vymizela historická kontinuita, politická nezávislost a respekt k islámu.

Vztahy mezi jednotlivými etnickými skupinami byly před rokem 1978 napjaté. Prosovětská vláda usilovala o prosazení práv, kultury a jazyka

¹⁶ *Oxfordský slovník světových dějin* 10.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ Liščák, Fojtík 27.

¹⁹ *Oxfordský slovník světových dějin* 254.

²⁰ *Ibid.*, 583.

nepaštunských obyvatel. Ačkoliv se tato snaha ukázala být neúspěšnou, vedla k roztržitému paštunské politické hegemonie. V 90. letech se pak politika stala už nikoliv právem náboženství, nýbrž právem etnickým. Práv se dožadovali jak majoritní Paštunové, Sunnité, kteří dominovali za Talibanu, tak i minoritní skupiny, k nimž patřili např. Hazarové, Šíité.

Obyvatelstvo Afghánistánu lze rozdělit do několika skupin podle jejich sociální příslušnosti. Některé ze skupin jsou si rovnocenné, u jiných je zásadním měřítkem množství majetku, náboženská příslušnost a etnické zařazení. Jednu z nejnižších, a tudíž i nejméně uznávaných vrstev jsou Šíité, zejména pak Hazarové.

Sociální stratifikace je patrná především z modelu manželských svazků. Rodiny nižšího společenského postavení usilují o provdání dcery do rodiny vyššího společenského statutu. Velikost svatebního obřadu je ukazatelem společenského postavení a materiálních statků. Současně na základě vládní (talibanské) vyhlášky musí všichni muži nosit plnovous a pokrývku hlavy či turban.²¹

Na pohled odlišnou skupinu tvoří Hazarové, minoritní etnická skupina, již se přisuzuje mongolský původ.²² Fyzické rysy jednotlivých představitelů se staly nejen terčem posměchů, ale i důvodem k vyhlazování této rasy zejména za vlády již zmíněného Talibanu.

3.3. Odras afghánské kultury v díle

Khaled Hosseini ve svém díle zachytil několik aspektů afghánské kultury. Nejedná se jen o složku náboženskou, které se věnují výše, nýbrž i světskou. Jednu z hlavních rolí zde hraje stará mužská tradice v pouštění draků, což je patrné již z názvu románu. O této společenské soutěži se zmiňují zejména v souvislosti s problematikou překladu názvu díla, protože afghánské a české povědomí o pouštění draků se podstatně liší. Zatímco v českém povědomí jej chápeme jako dětskou hru, Afghánistán jej považuje za

²¹ <<http://www.everyculture.com/A-Bo/Afghanistan.html>>. 16.6.2008.

²² <<http://www.hazara.net/hazara/haz-summary/haz-summary.html#The%20word%20Hazara>>. 18.6.2009.

významnou společenskou událost, která však postrádá jakýchkoliv pravidel. Odehrává se vždy v pátek, v den velké modlitby.²³

Jedná se o vzdušné souboje několika létajících papírových draků. Jednotlivé duely jsou pro všechny účastníky akce, ale i pro přihlížející, velice důležitým momentem. Souboje se vyznačují respektem k soupeření, přičemž se uplatňuje nejen fyzická síla, ale také taktika a prozíravost. Soupeření vyžaduje maximální míru soustředěnosti. Tisíce mužů a chlapců se s pestrobarevnými a různotvarými draky, upevněnými na pevném, ostrém provázku, shromáždí na kopcích za městem, či přímo na střeších nejvyšších městských budov. Dračí bojovníci, jak lze nazvat ty, kteří draky pouští, se snaží svým provázkem či lankem narušit nebo přímo odříznout draka nepřítele. Kdykoliv je jakýkoliv drak odříznut a unášen větrem, vydává se za ním skupinka běžců, kteří se snaží odhadnout místo, kam odříznutý drak doletí, a ženou se za ním i několik kilometrů, jen aby ho dostihli. Nazvali bychom je jakýmsi „lovci draků“, protože kořist pro ně znamená velmi cennou trofej. Nejcennější trofej se pak stává poslední odříznutý drak, tedy poslední poražený, odříznutý vítězem soutěže.²⁴

Kostra draka se vyrábí z bambusu, výplň z papíru. Odlišují se od draků, které jsou v povědomí českého receptora, zejména velikostí a motivy. Průměrný afghánský drak je přes jeden metr dlouhý, nepočítaje boční ramena. Draci jsou pouštěni na tzv. „taru“, tj. řezném skelném lanku. Většina těch, kteří této tradici holdují, si „tar“ vyrábí z lepidla a broušeného skla podle vlastního tajného receptu. Vzhledem k velikosti draka pak provaz váží kolem čtyř kilogramů a dosahuje délky tří set deseti metrů, přičemž se během soutěže může dalším lankem nadsadit.²⁵

3.4. O autorovi a díle

Khaled Hosseini je současný afgánsko-americký spisovatel, píšící v anglickém, perském i francouzském jazyce, který dokázal svým prvním

²³ Kirk Semple, “For Afghan boys and men, kite flying is a way of life,” *International Herald Tribune* 14.12. 2007, 22. 6. 2008 <<http://www.iht.com/articles/2007/12/14/asia/kites.php>>.

²⁴ viz Kirk Semple

²⁵ <<http://www.csun.edu/~hfoao033/fighters3.html>> 16.7.2008.

románem *The Kite Runner*²⁶ dobýt trh světové literatury téměř okamžitě. Narodil se v hlavním městě Afgánistánu, Kábulu, v roce 1965. Jeho otec byl diplomat afgánského Ministerstva zahraničních věcí. Matka pracovala jako učitelka dějepisu a jazyka fársí na střední škole v Kábulu.

V roce 1970 poslalo afgánské Ministerstvo zahraničních věcí Hosseiniho rodinu do Teheránu v Íránu, kde Hosseiniho otec pracoval pro tamní afgánskou ambasádu. Po třech letech se rodina přestěhovala zpět do Kábulu, kde se Khaledovi narodil mladší bratr. V roce 1976 byla Hosseiniho rodina ministerstvem opět přesídlena, tentokrát do Paříže. O čtyři roky později se měli vrátit zpět do Afgánistánu, kam však již pronikla sovětská vojska. Hosseiniho rodině byl poskytnut politický azyl ve Spojených státech amerických, kam se přestěhovali v září roku 1980, přičemž ztratili veškerý svůj majetek v Afgánistánu.²⁷ V USA žili v San Jose, v Kalifornii, kde Hosseini v roce 1984 absolvoval střední školu. Téhož roku byl přijat na vysokoškolská studia na Santa Clara University, kde v roce 1988 získal bakalářský titul v oboru biologie. Následujícího roku nastoupil na Lékařskou fakultu Kalifornské univerzity v San Diegu, kde v roce 1993 získal lékařský titul. Svou praxi dokončil v nemocnici Cedar-Sinai v Los Angeles, následně pracoval až do roku 2004 jako internista. V současné době žije na severu Kalifornie, ve Spojených státech amerických.²⁸

Roli spisovatele přijal až v březnu roku 2003, kdy mu v americkém nakladatelství Riverhead Books vyšla jeho prvotina, román *The Kite Runner*. Druhého vydání se román dočkal v roce 2005. Kniha se rychle stala světovým bestsellerem, který byl do roku 2008 publikován v nejméně 48 zemích světa. Díky ní byl Khaled Hosseini v roce 2006 jmenován diplomatickým zástupcem UNHCR²⁹, Úřadu Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky.³⁰

Příběh *Lovce draků* pojednává o přátelství dvou chlapců, Amíra a Hasana, v době, kdy se Afghánistán začíná zmítat vnitřními nepokoji. Oba bydlí v Kábulu, žijí vedle sebe jako dva bratři, ačkoliv společenské i

²⁶ Khaled Hosseini, *The Kite Runner* (2003; New York: Riverhead Books, 2005).

²⁷ <http://us.penguin.com/nf/Author/AuthorPage/0,,0_1000060668,00.html?sym=BIO>. 10.6.2008.

²⁸ Khaled Hosseini, Home Page, 10.6. 2008 <www.khaledhosseini.com/hosseini-bio.html>.

²⁹ Ibid.

³⁰ United Nations Office of the High Commissioner for Refugees, 15.7. 2008 <<http://www.unhcr.cz/>>.

náboženské rozdíly mezi nimi jsou nesmazatelné. Amír je synem bohatého afghánského obchodníka a Paštuna, zatímco Hasanovo zázemí tvoří nutný přístavek jeho otce Alího, Hazary a sluhy. Amírovi je otec schopen zajistit dostatečné vzdělání, zatímco Hasan zůstává negramotný, nese tíhu svého hazarského vzezření, které je navíc navždy poznamenáno rozštěpem rtu.

Pro oba přátele tvoří nejdůležitější mezník v jejich přátelství soutěž v pouštění draků, kterou vyhraje Amír a Hasan se odhodlá, jako jeho věrný přítel a výborný běžec, přinést mu nejcennější trofej, posledního odříznutého draka. Při své honbě za drakem však narazí na skupinu mladých Paštunů, kteří by Hazary nejraději vymazali ze svého života. Jejich vůdce, Assef, syn přítele Amírova otce, Hasana znásilní jako projev svého opovržení nejnížší společenskou vrstvou v Afghánistánu. Amír vše sleduje z povzdálí, ale kvůli strachu a zbabělosti není schopen svému příteli přijít na pomoc. Po této události se přátelství obou chlapců mění. Amír nedokáže unést tíhu zahanbení, že se k příteli nepřihlásil a nedokázal mu pomoci; Hasan je událostí otřesen, ale mlčky své utrpení snáší v samotě. Stejně tak Amír o celém neštěstí nemluví, aby zakryl svůj zbabělý čin zejména před svým otcem, bábou, protože jej jako syn nechce zklamat. Následně po dalším rozkolu opouští Alí s Hasanem dům a cesty obou přátel se rozdělují.

O pět let později vtrhnou do Afghánistánu ruská vojska a Amír s otcem utíká přes Afghánistán do Spojených států amerických, kde žijí v chudobě. Zatímco bába pracuje na benzinové pumpě, Amír navštěvuje školu. Oba příležitostně prodávají na bleším trhu, aby si přivydělali na živobytí. Ačkoliv jsou tak daleko od domova, Amíra stále doprovází tíživé vzpomínky na dětství a přátelství s Hasanem.

Již jako dospělý se v Kalifornii seznámí s afghánskou dívkou Sorajou Taheri, dcerou uprchlické, ale vážené a vysoce postavené rodiny. Zanedlouho ho čekají dva důležité momenty jeho života - jeho otec umírá na rakovinou a Soraja se stává jeho ženou. Po sňatku však novomanžele čeká další osudová rána, když se dovídají, že jejich manželství zůstane bezdětné.

Patnáct let po svatbě zavolá Amírovi dávný přítel jeho otce, Rahím Chán, který ho žádá, aby přijel do zpět do Afghánistánu. Zde se Amír dovídá o osudu Hasana, který zemřel rukama Talibanu. Než se tak stalo, stihl se oženit a přivést na svět svého jediného syna Sohrába. Amír se tedy vrací do Talibanem

střeženého Kábulu, aby pomohl alespoň synovi přítele, když kdysi nedokázal pomoci příteli samému. Usilovně pátrá po Sohrábovi, kterého po dlouhých peripetiích nalezne v rukou Assefa, tehdy již zatvrzelého zastánce hnutí Taliban. Po dramatickém boji se Amírovi podaří získat psychicky i fyzicky vyčerpaného Sohrába do vlastní péče a pokouší se mu se svou ženou nahradit ztracené rodiče.

Slovy autora lze román charakterizovat jako osudové přátelství dvou malých chlapců, „jednoho zakoušejícího emoční zmatky a s velice nepevným mravním postojem a druhého ryzího, loajálního a s pevně zafixovanými zásadami, jejichž přátelství je odsouzeno ke zkáze, která hluboce ovlivní životy všech jejich blízkých.“³¹ Příběh je bohatě protkán emocemi - upřímností, zradou, odpuštěním a vykoupením, vedle surovosti a brutality způsobených nejen historickými událostmi tehdejšího Afghánistánu.

Velká popularita tohoto poutavého příběhu přiměla tvůrce i k filmovému ztvárnění. V režii Marca Fosterera se snímek poprvé objevil na plánech ve Spojených státech amerických roku 2007. Úspěch a kvalitu filmu dokazuje i jeho nominace na cenu Zlatý glóbus.³² Českým filmovým nadšencům byl snímek představen v únoru roku 2008³³, následně vyšel i na DVD.

V květnu 2007 vyšel Khaledu Hosseiniho druhý román *A Thousand Splendid Suns*³⁴, který vyšel o rok později v českém nakladatelství Rozmluvy v překladu Ladislava Šenkyříka jako *Tisíce planoucích sluncí*.³⁵

³¹ Khaled Hosseini, „Úryvek z projevu Khaleda Hosseiniho předneseného 2. června 2007 na mezinárodním knižním veletrhu BookExpo v New Yorku“, *Tisíce planoucích sluncí* (Praha: Rozmluvy, 2008) 405 – 406.

³² <<http://www.kiterunnermovie.com/>>. 15.6. 2009.

³³ <<http://www.csfd.cz/film/226770-lovec-draku-kite-runner-the/>>. 16.6.2009.

³⁴ viz Khaled Hosseini, Home Page.

³⁵ Khaled Hosseini, *Tisíce planoucích sluncí* (Praha: Rozmluvy, 2008).

4. Rovina překladu

4.1. Exotizace komunikátu

Přítomnost rozličných kulturně specifických prvků v komunikátu představuje střetávání několika kultur, kdy jazykový materiál reflektuje vázanost díla lokálně i temporálně. Kulturní zakotvenost lze typologicky rozlišit do tří skupin:

1. **exotizace**, kdy prvky cizí převažují nad domácími;
2. **naturalizace**, kdy prvky domácí převažují nad cizími;
3. **kreolizace**, prvky domácí a cizí jsou v rovnováze.

Zatímco první případ se zaměřuje na věrnou reflexi výchozího textu, druhý případ se asimiluje cílové skupině a původní kulturní stránka originálu je ve velké míře potlačena. V našem případě bezesporu hovoříme o exotizaci, kdy prvky cizí převyšují domácí elementy. Exotické elementy zdůrazňují koloritovou složku, avšak při jejím převzetí do cílového jazyka mohou znamenat oslabení komunikativnosti kódu.

Ján Vilikovský v tomto případě hovoří o nahrazení původní bezpříznakovosti příznakovostí cílovou. Hovoříme-li o románu Hosseiniho jako o románu bilingvním, tj. obsahujícím dva různé jazyky, hovoříme o příznakovosti stejné úrovně. Perský jazyk v anglickém originále ponese podobnou příznakovost jako ten samý jazyk v překladu českém. Neochudíme tak dílo o žádné znaky koloritu, dílo zůstane pevně spjaté s místem vzniku či místem děje. Vilikovský dále uvádí, že termíny „příliš vázané na kulturu cílového jazyka, mohou působit rušivě, protože neodpovídají lokalizaci děje,³⁶ proto nelze cizí (perské) prvky substituovat prvky jiného jazyka. V takovém případě by došlo k narušení kulturních a lokálních souvislostí, kdy by bylo dané prostředí kontaminováno jazykem, dialektem či jiným substandardem, který se v dané oblasti neuzívá.

Muslimské státy, mezi něž řadíme i Afghánistán, nejsou kulturně ani tradičně vryté do českého povědomí. Rozmanitost arabštiny, islámu a jeho tradic může pro českého adresáta představovat procházku španělskou vesnicí. Překladatel tedy stojí před nelehkým úkolem vypořádat se s mírou exotizace

³⁶ Ján Vilikovský, *Překlad jako tvorba* (Praha: Ivo Železný, 2002) 138-142.

textu a zvolit vhodnou strategii tak, aby zůstal jeho překlad adekvátní originálu.

4.2. Třetí jazyk v textu

Na úvod je třeba přiblížit základní termíny týkající se užití jiného jazyka, než jsou jazyky výchozí (jazyk originálu) a cílový (jazyk překladu), v překládaném textu. Nejčastější termín, který je považován za termín neutrální, je „**vícejazyčnost**“. Označuje jednoduše vše, co se v textu realizuje prostředky několika různých národních jazyků bez ohledu na rozsah jednotek (slovo, sousloví, věta atd.). Podobně, pojem „**různojazyčnost**“ hraje roli doplňkového termínu, jež zdůrazňuje diferenciaci mezi jazyky užitými v textu. Vyskytuje-li se několik jazyků v rámci jednoho textu, pak je tento text chápán jako textově heterogenní, respektive interjazykově heterogenní. Text se neváže pouze na jediný národní jazyk, nýbrž vytváří explicitní kulturně i jazykově charakteristickou kombinaci prvků v textu. Jedná se tedy o prvek, který napomáhá k rozmanitosti a multikulturnosti čtenářského publika a současně napomáhá vzájemnému porozumění a obohacení příslušníků rozličných národů.³⁷

Různojazyčnost v literárním díle se také chápe jako příznaková pro autorův styl a řadí se k proudu tzv. postmoderní literatury.³⁸ Ryze za účelem této diplomové práce pro rozlišení dvou různých jazyků v díle Khaleda Hosseiniho budeme používat dva termíny: **jazyk primární** (hlavní jazyk originálu; angličtina) a **jazyk sekundární** (třetí jazyk; cizí jazyk vložený do textu originálu; perština). Výše zmíněné jazyky ve velmi malém množství doplňují i výrazy ruské.

Na úvod uvedme základní teorie o překládání třetího jazyka v umělecké literatuře. Samotný překlad z jazyka výchozího, jestliže zahrnuje i prvky jazyka třetího, do jazyka cílového představuje různá úskalí. Překladatel se potýká s problémem, kdy jsou do původního textu, tedy textu originálu, začleněny cizojazyčné pasáže, citáty či pouhá slova. Intenzita problematičnosti překladu těchto prvků závisí zejména na odlišnosti daných dvou jazyků

³⁷ Petr Mareš, „*Also: Pozor!*“ *Aspekty textové vícejazyčnosti* (Praha: Karolinum, 2003) 11-13.

³⁸ Jana Hoffmannová, „K charakteristice postmoderního textu“, *Slovo a slovesnost* roč. 53, sv. 8, 1992: 172.

v textu. Bezpochyby pak lze tento fenomén zařadit mezi tzv. *cruces translatorum*.

Existují různé teorie spjaté s postupem převádění sekundárního jazyka do výsledného překladu díla, které se však liší na základě míry podobnosti všech uplatněných jazyků originálu i překladu. Jsou-li si cílový a sekundární jazyk navzájem podobné a cílovému publiku srozumitelné, pak v textu čtenáři nečiní žádné potíže a mohou se ponechat i v cílovém textu. Za daný případ lze považovat například kombinaci češtiny se slovenštinou, popř. ruštiny s běloruštinou.

V situaci, kdy se cizí (sekundární) jazyk v textu plně odlišuje od cílového jazyka, lze přistoupit k několika řešením. Jedním z nich je překlad pasáže, aniž by byla vícejazyčnost originálu respektována.³⁹ Ve výsledném textu tedy nezůstanou žádné známky po cizím jazyce, je plně eliminován, což ve finálním efektu vyústí v razantní ochuzení o výrazný charakterizační prvek textu. Druhý postup se pokouší cizost, či dvojjazyčnost, v textu zachovat a to tím způsobem, že hledá vhodný funkční ekvivalent v rámci možností cílového jazyka, který by nahradil sekundární jazyk užitý v originále díla. Zde se nabízí užití jazyk cílovému jazyku příbuzný; je možné sáhnout i do rejstříku nářečí dané oblasti a substituovat cizí jazyk originálu nářečím; a v poslední řadě lze alespoň signalizovat přítomný jazyk dovětkem typu „řekl dialektem“, „odpověděla francouzsky“ apod. Existují však i případy, kdy se translátolog rozhodne ponechat cizojazyčnou vsuvku v původní podobě. Podle Milana Hrdličky je tento případ možný, jestliže překládáme do blíže příbuzných jazyků, např. češtiny a ruštiny.⁴⁰ Jak se přesvědčíme dále, Hrdličkovu teorii můžeme za daných podmínek rozšířit a konstatovat, že sekundární jazyk originálu je možné beze změny ponechat i v případě, kdy se jazyky sekundární a cílový formálně zcela odlišují.

Vrátíme-li se k tomu, co již bylo uvedeno výše, jako důležitý faktor, který hraje zásadní roli při volbě sekundárního jazyka, se jeví rozsah pasáže a poměr příbuznosti mezi oběma jazyky. Nastávají případy, kdy je cílový jazyk totožný s jazykem sekundárním v cizojazyčné pasáži originálu (tj. případ, kdy by se čeština, respektive český citát či fráze, objevila např. v anglickém textu).

³⁹ Milan Hrdlička, *Literární překlad a komunikace* (Praha: ISV, 2003) 119.

⁴⁰ *Ibid.*

Hrdlička poukazuje na případ, kdy se v překladu do češtiny čeština v cizojazyčné pasáži originálu nahradí jiným, příbuzným jazykem, např. slovenštinou či jinou funkční formou. Opačný případ nastává, když je cílový jazyk plně odlišný od jazyků originálu, a proto se doporučuje „přeložit významově důležité cizojazyčné věty a k navození dojmu cizosti ponechat krátké pasáže (pozdravy, poděkování, oslovení), popř. metajazykově užít vhodná *verba dicendi* spojená s uvedením daného cizího jazyka“.⁴¹

Pakliže aplikujeme výše uvedené strategie na knihu *The Kite Runner*, uplatníme posledně zmíněný přístup o zachování cizosti textu. Jak již bylo řečeno výše, důležitou úlohu hraje míra zastoupení a rozsah cizojazyčných pasáží. V našem konkrétním případě se jedná o pouhá jednotlivá perská slova či sousloví a fráze. Záměr autora byl nepochybně čtenáři demonstrovat mluvu komunikantů.

V románu *The Kite Runner* všechny postavy muslimského či afghánského původu užívají svou rodnou řeč na území svého státu i po emigraci do Ameriky. Perštinu se Hosseini rozhodl signalizovat formou perských slov, aby čtenáři naznačil afghánský jazykový úzus a zdůraznil mluvu tamního obyvatelstva. Styl autora současně vypovídá o tom, že si sám byl vědom formální odlišnosti angličtiny a perštiny, a proto se uchýlil k jednoduchému řešení. Svým čtenářům nabídl klíč, paralelní překlad, k perským slovům intertextově. Většina perských slov je hned vzápětí dovysvětlena v angličtině:

“...to be *Parchami*—a communist—in Kabul” (138) – „...býval *parčami* – tedy u komunistů – v Kábulu...” (131)

“‘*Komak!*’ I cried. ‘Somebody help!’” (158) – „‘*Komak!*’ křičel jsem. ‘Pomozte mi někdo!’“ (150)

V druhé části románu, odehrávající se na území Spojených států amerických, cizí prvky postupně mizí jako náznak změny kódu v mluvě komunikantů, kteří přejímají jazyk nový, angličtinu, a asimilují se tamní kultuře.

Ve filmovém zpracování románu přistoupil režisér Foster k jinému jazykovému řešení. Nemohl pracovat jen s pouhými perskými vsuvkami v řeči protagonistů z jednoduchého důvodu. V době, kdy se Amír s otcem přestěhují

⁴¹ Hrdlička, *Literární překlad* 120.

do Spojených států amerických, jeho otec neumí plyně anglicky a stále užívá perštinu či jednoduchou angličtinu. V případě, kdy by filmové postavy mluvily angličtinou hned od počátku filmu, by byl tento fakt smazán. Po domluvě s Hosseinim se Foster rozhodl natočit afghánské pasáže v původním perském znění. Postavy mluví plyně persky bez náznaku angličtiny, přičemž překlad replik obstarávají titulky. Tento způsob umožňuje vykreslit kulturní i lingvistický rozdíl etnik po jejich přesunutí na americkou půdu. Český „*Lovec draků*“ ponechává původní perské znění nezměněné, přičemž ho opatřuje českými titulky. Anglické pasáže jsou přeloženy do češtiny.⁴²

Na rozdíl od filmu, kde se objevuje perština s českými titulky, se v překladu románu nesetkáváme s delšími pasážemi v sekundárním jazyce. Z tohoto hlediska lze ihned vyloučit substituci cizího jazyka jiným jazykem příbuzným. V souvislosti s funkční ekvivalentností nelze k tomuto kroku přistoupit, protože by byl značně narušen nejen styl autora, ale i pragmatický aspekt díla. Perská slova přibližují čtenáři kulturní specifikum Afghánistánu, které je od našeho vysoce odlišné. Volíme zde strategii nijak neeliminovat sekundární kód. Ten uvádíme *in extenso*, neboli dosahujeme shody mezi formulací uvedenou v originále a formulací cílového komunikátu.⁴³

Cizí prvky v textu evokují svými charakteristickými rysy ortografie či morfologie a syntaxe představu daného jazyka. Jde o „relativně omezený a ustálený soubor charakterizovaný v první řadě slabou sémantickou zatížeností, nízkou informační hodnotou z hlediska údajů nezbytných pro porozumění znázorněné scéně. Nejčastěji to jsou jazykové prvky navozující a udržující – mnohdy konvenčním způsobem – kontakt mezi komunikanty“.⁴⁴ K těmto prvkům se řadí mimo jiné pozdravy, oslovení, fráze, slovní vycpávky realizované např. partikulemi, a dále různorodé emoční projevy jako nadávky či klení. V souvislosti s nimi si lze položit otázku, do jaké míry ovlivňují cizojazyčné elementy funkci textu a jaká je jejich vlastní funkce obecně. Odpověď najdeme u Mareše, který tvrdí, že je možné je chápat jako polyfunkční složky. Na jedné straně mohou mít tyto základní funkce: **interpretační, emotivní, informační, nociónálně-kryptická** (sloužící

⁴² *The Kite Runner* (2008), dir. by Marc Foster, USA: Dreamworks Pictures.

⁴³ Mareš, *Also* 35.

⁴⁴ *Ibid.*, 36.

k dodržení nebo narušení komunikativních zvyklostí, dosažení určitého společenského statusu, vyjádření postoje k jistému jazyku a jeho uživatelům). Pakliže se zamyslíme nad funkcí vícejazyčnosti jako takové v textu chápaném jako jeden celek, vysledujeme funkce další: **indiciální** (jazyk je užitý v určitém prostředí či historické události), **národnostně zařazovací** (indikuje národní příslušnost), **dokumentační** (zřídka se vyskytuje v uměleckém stylu; dokládá autentickou podobu výroku), **charakterizační** (přibližuje jedince užívajícího cizí jazyk v rovině vzdělání, společenského postavení, profesního zařazení apod.), podobně i funkce **subjektivizační** a **dějotvorná**; **atmosférotvorná** (vztahuje se ke společnosti, času a prostoru v díle), **hodnotová** (užitý jazyk vystupuje jako reprezentant hodnot), **restrikční** a **utajovací** (mají zabránit přístupu informace určité sociální skupině) a v neposlední řadě je to důležitá funkce **kulturní**.⁴⁵ Kulturní složka obohacuje dílo dalšími asociacemi determinovanými národnostně, společensky, historicky, regionálně apod.

Aplikujeme-li konkrétně výše zmíněné funkce na zkoumané dílo, můžeme konstatovat, že cizí prvky v textu plní zejména funkci kulturní, národnostně zařazovací a charakterizační. Ostatní funkce jsou zastoupeny méně intenzivně či vůbec.

Abychom přešli k samotnému textu konkrétně, musíme zmínit typ cizojazyčných prvků v románu *The Kite Runner*. Ve výchozím textu se objevují propria, apelativa snadno odvoditelná z kontextu, mezinárodně známé náboženské výrazy, pozdravy a formy oslovování, popř. tvary verb a adjektiv. Jen u mála z nich je vhodné opatřit je paralelním intratextovým překladem, tj. dovysvětlením. Jak vyplývá z uvedených příkladů, autor sám si byl vědom míry neznalosti a obtížnosti perského jazyka, že si sám text dovysvětleními opatřil.⁴⁶

Problematika spjatá s převzetím cizího lexika do cílového textu se také pojí s výběrem relevantní strategie pro jeho transkripci, která se přizpůsobuje úzu a možnostem cílového komunikátu. Správná transkripce se zakládá na

⁴⁵ Mareš 40-44.

⁴⁶ Jako možnost by se nabízelo užití poznámkového aparátu umístěného na stránce pod čarou, ten je však v moderní translatoologii považován za zastarávající. Přijatelnějším řešením pro lepší srozumitelnost cizích výrazů demonstrujících afghánskou kulturu je slovníček sekundárních výrazů umístěný v zadní části knihy. K tomuto kroku se uchýlili oba čeští překladatelé Hosseiniho. Eva Kondrysová v *Lovci draků*, stejně tak jako Ladislav Šenkyřík v *Tisících planoucích slunci*, opatřili své překlady slovníčky orientálních výrazů.

dostatečné znalosti cizího jazyka a jeho lingvistických aspektů. V následujících kapitolách se proto budeme věnovat letmé charakteristice perštiny jako sekundárního jazyka zkoumaného díla, možnostem její transkripce do jazyka cílového, v našem případě češtiny. Posléze uvedeme několik konkrétních příkladů s komentářem.

4.2.1. Perský jazyk

Perština je jedním z nejstarších psaných jazyků na světě. Kromě Íránu se jí mluví např. v Indii, Ázerbajdžánu a Afghánistánu. Historie novodobého období perského jazyka sahá až do 9. století, kdy vznikla podoba perského jazyka, který je dnes označován jako dárí, také pársí či fársí.

Narozdíl od starých íránských jazyků spadá novoperský jazyk, fársí, do skupiny analytických jazyků. Nemá kategorie pádu, rodu, syntaktické vztahy jmenných slovních druhů se vyjadřují různými analytickými způsoby.

Existují rozdíly mezi psaným a mluveným, hovorovým, jazykem, psaný styl je archaičtější. Současná spisovná perština má šest vokálů, dva diftongy a dvacet tři konsonantů. Přízvuk je silový (tónický) a stálý, bývá na poslední slabice slova, existuje ale nespočet výjimek.⁴⁷

Pro perskou větu je charakteristický poměrně pevný slovosled, kdy přísudek stojí vždy na konci věty a podmět zaujímá místo první. Zhruba polovina slovní zásoby je přejata z arabštiny, dále z turečtiny a mongolštiny.⁴⁸

⁴⁷ V. Krupa, J. Genzor, L. Drozdík, *Malá moderná encyklopédia. Jazyky sveta* (Bratislava: Obzor, 1983) 67.

⁴⁸ *Ibid.*, 68.

4.2.2. Paštunština (Paštšský jazyk)

Paštunština se rozšířila zejména v jižních a centrálních provinciích Afghánistánu a řadí se do východní skupiny íránských jazyků. V minulosti byla v Afghánistánu nejrozšířenějším dialektem, fársí-kábulí neboli kábulská perština, kterým se hovořilo v Kábulu. Postupně se dialekt měnil, až z něj vznikla dáríjština. Stálý kontakt s Peršany a Tádžiky, podobně jako s indickými národnostmi, měl vliv na její současné lexikum. V porovnání s fársí patří k flektivním typům jazyka, široce se v ní však uplatňují i analytické prvky.

Vyniká bohatým konsonantismem – třicet konsonantů; dále sedm vokálů a šest diftongů.

I přízvuk paštštiny je silový a může být na jakékoliv slabice. Oproti fársí se zde rozlišuje rod, číslo, i slovesné kategorie a dva pády. Podmět stojí vždy na začátku věty, přísudek stojí na konci. Slovní zásoba má indoevropský původ a sdílí mnohé lexikum s lexikem íránským, největší procento přejatých slov tvoří slova arabská.

Paštština byla v Afghánistánu uznána jako oficiální jazyk roku 1936, jako první úřední jazyk až roku 1964.⁴⁹

4.2.3. Zásady zjednodušené transkripce arabských slov do češtiny

Transkripce perského lexika do češtiny skýtá mnoho problémů. Perský jazyk se od českého neodlišuje pouze geneticky, nýbrž i grafickou podobou a způsobem čtení – čte se zprava doleva. Přepis jednotlivých perských hlásek do češtiny vychází z možností české abecedy. Některé perské skupiny písmen jsou přepisovány jediným českým grafémem.

Písmeno „alef“, tzv. nositel hamzy (rázu) stojící na začátku slova se přepisuje podle krátké samohlásky *a*, *e*, *o*, které nejsou v psané perštině realizovány. Některá slovní spojení se v transkripci přepisují jako jedno slovo. Tam, kde v perštině dochází při výslovnosti ke spodobě znělosti, tedy dochází

⁴⁹ Krupa 69-70.

ke změně výslovnosti v důsledku přítomnosti jiné hlásky, se tato skutečnost projevuje i ve výsledné transkripci.

Pravidla transkripce, která uvádím ve své diplomové práci (tabulka níže) jsou převzata a uspořádána podle knihy *Svět islámu*⁵⁰, *Persko-českého slovníku*⁵¹ a ediční poznámky ke knize *Tisíce planoucích sluncí*⁵². Je nutné podotknout, že ve všech výše uvedených zdrojích se autoři odvolávají poznámkou, že přepis arabských slov nebyl doposud ustálen, proto jsou jakékoliv odchylky v přepise možné až pravděpodobné.

'	„hamza“ (rás) - tj. odsazení hlasu u slov začínajících vokálem a vyslovovaných po pauze; na počátku a konci vlastních jmen je vynechávána
‘	„‘ajn“ – obtížná arabská hrdelnice připomínající trochu zesílenou hamzu; netranskribuje se na začátku vlastních jmen
gh	v podstatě ráčkované <i>r</i> , přepisuje se jako <i>gh</i>
ch	ostřejší než v češtině
k	Zahrnuje přepis dvou fonémů, tj. zadního i předního
q	Přepisuje se jako <i>k</i>
h	zahrnuje přepis dvou fonémů, tj. neznělé hrdelnice a českého <i>h</i> ; neznělé <i>h</i> se podle výslovnosti vynechává
dh	odpovídá znělému anglickému <i>th</i>
th	odpovídá neznělému anglickému <i>th</i>
s, d, t, z	Kromě obvyklých konsonantů jsou jimi přepisovány i jejich emfatické, temně vyslovované protějšky
v	v arabských slovech se vyslovuje obouřetně jako anglické <i>w</i>
dž	znělý protějšek českého <i>č</i> (nikoliv dva konsonanty)
krátké vokály	psaná forma perštiny je nezaznamenává; do češtiny se převádí jako a, e, o , tedy jako širší varianta výslovnosti (charakteristické pro Afghánistán) k a, i, u
dlouhé vokály	Přepisují se jako á, é, ó , tedy opět širší varianta výslovnosti á, í, ú

Užití těchto pravidel v souvislosti s překladem díla Khaleda Hosseiniho naráží na překážku, kterou je velmi obtížné zdolat. Tato pravidla totiž platí pro přímý přepis afghánských slov, tedy psaných arabským písmem, do češtiny. V Hosseiniho díle se však překladatel setkává s anglickou variantou přepisu arabského písma do latinky tak, aby výsledná výslovnost odpovídala

⁵⁰ Felix Tauer, *Svět islámu* (Praha: Vyšehrad, 2006) 383.

⁵¹ Jiří Bečka, *Persko-český slovník* (Praha: Alhoda, 2004).

⁵² Jan Marek, „Ediční poznámka,“ Khaled Hosseini, *Tisíce planoucích sluncí* (Praha: Rozmluvy, 2008) 411-412.

angličtině. Překladaři je tedy předložen anglický text protkaný již do angličtiny převedeným, tedy přepsaným, perským lexikem. Překladař má před sebou dvě varianty postupu, a to vyhledat jednotlivá perská slova v persko-českém slovníku, což znamená pátrat po originálech napsaných v arabštině a slova následně zpětně přepsat podle výše uvedených pravidel do češtiny, nebo se může pokusit na základě znalosti anglické výslovnosti a své vlastní zkušenosti s perštinou přepis odhadnout. Výsledný přepis druhé varianty lze pak zkontrolovat pomocí internetového vyhledávače, který podobu slova buď potvrdí, nebo upřesní. Druhá varianta se jeví být riskantní, nicméně pakliže překladař není znalý arabštiny, nenabízí se mu jiná možnost.

Co se mého případu týče, zvolila jsem kombinaci obou možností, protože jsem perský jazyk nikdy nestudovala, nicméně v průběhu své práce jsem do jeho zákoutí alespoň do malé míry nahlédla. Při přepisu slov jsem tedy laicky užívala jak persko-českého, tak i česko-arabského a arabsko-českého slovníku, ale také i odbornou literaturu, která obsahovala tematiku týkající se islámské kultury, jazyka a historie. Hledání správných variant mi usnadnila práce s internetem, kde jsem se rozhodovala podle četnosti výskytu některých slov, stejně tak jsem sledovala média (tisk, zpravodajství) a pokoušela se osvojit a vysledovat pravidla výslovnosti a přepisu daných slov.

Je nezbytné podotknout, že ve své diplomové práci prezentuji překlad z angličtiny do češtiny v rámci svého studijního oboru. Nikdy jsem nestudovala perský jazyk ani jiný jemu podobný, proto i po prozkoumání úplných základů tohoto jazyka pro mě představuje oblast, která potřebuje v mnohém probádat, upřesnit a dostudovat. Ve své práci popisuji jen to, co řeší překladař z angličtiny do češtiny.

4.2.4. Cizí propria v textu

Onymický systém neboli systém vlastních jmen, zaujímá periferní oblast lexika každého jazyka proto, že prvotní funkcí onyma je pouhá nominace. U onym nelze hovořit o sémantice v lexikálním slova smyslu. Funkce nominalizační se nepojí s funkcí sémantickou, až na případ motivovaných

vlastních jmen.⁵³ Propria reprezentují polyfunkční jednotky a jsou specifickými komponenty každé z jednotlivých kultur a přisuzují se jim následující funkce:

1. nominalizační (identifikuje entitu či objekt)
2. diferenciacní (specifikuje vztah mezi elementy proprii označenými)
3. komunikativní (závisí na familiárnosti participantů komunikace)
4. asociační (konotační)
5. honorifikující
6. sociálně-klasifikační (kategorizace entity či objektu do sociální, religiózní, národní, kulturní a jiné skupiny)
7. deskriptivní (charakterizační)⁵⁴

Pakliže dojde k mezikulturní komunikaci, tyto funkce se zintenzivní a propria nesou hlavní znak cizosti textu. O tom, jak překládat cizí jména z výchozího do cílového jazyka, se vedou dlouhé debaty. Úzus překládání cizích proprií nebyl nikdy zcela jednotný.⁵⁵ Mnozí překladatelé jsou toho názoru, že propria patří k nepřeložitelným slovům.⁵⁶ Jiří Levý v *Umění překlada* prosazuje teorii, že propria by se měla překládat jen v případech, kdy se jedná o sémantickou příznakovost jmen.⁵⁷ Jiní jsou toho názoru, že propria lze překládat v případě, kdy je přihlédnuto k historickému a geografickému hledisku (např. u jmen panovníků či toponym). Nicméně v ostatních případech se doporučuje jen transkripce.⁵⁸

Při překlada románu Khaleda Hosseiniho se setkáme se dvojím postupem práce s proprii. Autor v knize užívá nejen jména perská, ale současně i anglická. Slovy Jiřího Levého „překladatel musí případ od případu hledat nejúnosnější řešení“.⁵⁹ U anglických jmen nedochází ke změnám ve psané formě, tzn., že jméno je do cílového textu přejato ve své původní podobě, přičemž stejně jako česká slova podléhá deklinaci, popř. přechylování.

⁵³ Miloslava Knappová, „K funkčnímu pojetí vlastních jmen,“ *Slovo a Slovesnost* roč. 53, sv. 3, 1992: 211-212.

⁵⁴ J. Králová, Z., Jettmarová et al. *Tradition versus Modernity. From the Classic Period of the Prague School to Translation Studies at the Beginning of the 21st Century* (Praha: Togga, 2008) 89-90.

⁵⁵ Miloslava Knappová, „K překládání osobních jmen,“ *Naše řeč* roč. 66, sv. 4, 1983: 169.

⁵⁶ Králová 91.

⁵⁷ Jiří Levý. *Umění překlada* (Praha: Ivo Železný, 1998) 116.

⁵⁸ Králová 91.

⁵⁹ Levý 96.

V následující ukázce uvádím příklady přejaté z originálu, oficiálního překladu, paralelně k vlastnímu ilustračnímu překladu (daný jev je ve slovech signalizován podtržením):

“We saw our first western together, Rio Bravo with John Wayne, at the Cinema Park, across the street from my favorite bookstore.” (*The Kite Runner* 26)

„Spolu jsme zhlédli svou první kovbojku, Rio Bravo s Johnem Waynem, v Cinema Parku, přes ulici naproti mému oblíbenému knihkupectví.“ (*Lovec draků* 31-32)

„Viděli jsme spolu náš první western, Rio Bravo s Johnem Waynem, v Cinema Parku, přes ulici od mého oblíbeného knihkupectví.“ (il. 57)

Ukázka uvádí hned několik příkladů, na nichž lze zmíněné pravidlo uplatnit. Zatímco „Rio Bravo“ se díky nominativu přejímá ve stejném tvaru i grafické formě, kurzívě, „John Wayne“ si taktéž ponechává svou psanou formu, přičemž se ale deklinačně uzpůsobuje českému morfologickému systému a přidružuje si flexivní morfém instrumentálu singuláru maskulina animata. Stejně se chová „Steve McQueen“ v následující ukázce. K podobnému jevu dochází i případě „Cinema Parku“, kde deklinaci podléhá pouze druhá složka sousloví a přibírá flexivní morfém lokálu maskulina inanimata. Podobně je tomu tak i v následujícím příkladě:

“Then, Baba and I drove off in his black Ford Mustang—a car that drew envious looks everywhere because it was the same car Steve McQueen had driven in Bullitt, a film that played in one theater for six months.” (27)

„Potom jsme bába a já nasedli do černého fordu mustang – bábovo auto stíhaly závistivé pohledy, protože stejným vozem jezdil Steve McQueen v Bullitově případě, filmu, který běžel v jednom kině šest měsíců.“ (32-33)

„Pak mě bába odvezl ve svém černém Fordu Mustang, autu, které všude přitahovalo závistivé pohledy, protože to bylo stejné auto, jaké řídil Steve McQueen v Bullittově případě, filmu, který v jednom z kin hráli celých šest měsíců.“ (il. 58)

Označení automobilu „Ford“ v překladu přibírá deklinační koncovku. Ve svém překladu jsem se rozhodla pro formu se dvěma kapitálami, pro které byla východiskem plná oficiální značka produktu.⁶⁰ Podrobněji se dále nabízí okomentovat překlad názvu filmu *Bullit*. V daném případě je úloha

⁶⁰ B. Havránek, A. Jedlička, *Stručná mluvnice češtiny I* (Praha: Fortuna 2002) 34: paralelně k př. „automobil Škoda Felicia“, ale „řídil felicií“.

překladatele velice jednoduchá, protože film v době vydání knihy již byl dávno znám českým recipientům pod názvem *Bullitův případ*.⁶¹

V českém jazyce pro vlastní jména ve většině případů neexistují příslušné protějšky, proto je nutné najít způsob, jak s nimi pracovat a transkribovat je. Čeština disponuje specifickými kodifikovanými systémy pro přepis proprií z různých jazyků užívajících latinku a cyrilici, stejně tak jako systém pro přepis proprií z jazyků užívajících ideogramy a slabikové abecedy, s výjimkou jazyka arabského a hebrejského, u kterých přepis do češtiny nebyl doposud plně ustálen.⁶²

“In 1933, the year when Baba was born and the year Zahir Shah began his forty-year reign of Afghanistan, two brothers, young men from a wealthy and reputable family in Kabul, got behind the wheel of their father’s Ford roadster.” (24)

„V roce 1933, kdy se bábá narodil a Záhír šáh právě zahájil svou čtyřicetiletou vládu nad Afghánistánem, dva bratři, mladíci ze zámožné a vážené kábulské rodiny, zasedli za volant otceva sportovního fordu.“ (30)

„Roku 1933, kdy se narodil bábá a kdy Záhír Šáh započal své čtyřicetileté vládní období v Afghánistánu, dva bratři, mladíci z vážené a bohaté kábulské rodiny, usedli za volant sportovního fordu svého otce.“ (il. 56)

Přepis všech proprií jsem konzultovala se souborným rejstříkem vlastních jmen sestaveným jedním ze zakladatelů české orientalistiky, prof. Dr. Felixem Tauerem, DrSc.⁶³ Zatímco český přepis jména „Zahir“ má vždy právě podobu uvedenou v obou překladech, „Shah“, neboli titul panovníka, závisí na pozici vzhledem ke slovu, které doprovází. Pakliže se nachází v postpozici a volně, přepisuje se i do češtiny kapitálou. Varianta s malým písmenem by byla možná, kdyby originál uváděl tvar „Zahirshah“. Z tohoto důvodu se ilustrační překlad odlišuje od oficiálního. Přepis anglické skupiny konsonantů „sh“ jako české „š“ považuji za samozřejmý.

Uvedme další frekventovaná perská propria uvedená v originále a jejich český přepis.

Ali Vždy přepisováno s dlouhým vokálem na konci: Alí

Amir Nabízí se dvě možnosti:

⁶¹ <<http://www.csfd.cz/film/12348-bullittuv-pripad-bullitt/>>. 19.7.2009.

⁶² Králová 95.

⁶³ Tauer 394-422.

1. Amír (analogicky podle frekventovanějšího Amín)
2. Ámir (analogicky podle arabského rodu Ámirovců či podobného al-Ámir)

Assef: Jde o málo frekventované jméno v přeložených českých pramenech. Oficiální překlad uvádí přepis Ásef, který zřejmě vychází z vysoké frekventovanosti jmen začínajících na dlouhý vokál; zdvojený konsonant se do češtiny zjednodušuje.

Hassan: Ustáleně se přepisuje se jako Hasan.

Sohrab: Český přepis tohoto jména, Sohráb, vychází ze známých perských eposů.

Soraya: Existují dvě možnosti přepisu: Sorajja a Skryja; oficiální překlad uvádí variantu první.

Rahim Khan: Ustáleně se přepisuje jako Rahím Chán

4.2.5. Cizí toponyma v textu

Miloslava Knappová ve svém článku z roku 1983 zastává názor, že čeští překladatelé mají tendenci počesťovat překládaná jména, zejména v rovině formální podobnosti jazyka, což ale současně považuje za nevhodné.⁶⁴ Aplikovat tuto metodu na Hosseiniho perské formulace nelze, pokud se však nejedná o některá toponyma, která jsou v českém prostředí známá. Takových však není mnoho, uveďme např. Afghanistan – Afghánistán, Kabul – Kábul apod.

U ostatních se musí překladatel rozhodnout podle svého vlastního uvážení. Jak již bylo řečeno výše, doposud neexistuje ustálený systém přepisu arabských jmen do češtiny, proto je překladatel často nucen přistoupit k improvizaci. Fakt, že každé překládané dílo tvoří hybridní útvar plný překladových kompromisů,⁶⁵ platí i pro transkripci. Toponyma se ponechávají v původním znění:

“... go to Kandahar...” (*The Kite Runner* 24)

„... odebrali se do Kandaháru...” (*Lovec draků* 30)

⁶⁴ Knappová 169-170.

⁶⁵ Levý 95.

V souvislosti s Afghánistánem se pojí jméno Kandahár jednak s městem a jednak provincií, jejíž počestěný tvar uvádí jeden z dostupných slovníků.⁶⁶ Současně je nutné vzít v potaz morfologii českého jazyka, jak je tomu i v následujícím případě:

“...on the road to Paghman.” (24)

„... na silnici do Paghmánu...” (30)

Dlouhý vokál v poslední slabice slova vychází české morfologie místních jmen, podobně jako ve slovech Afghánistán, Pákistán, Tádžikistán aj. Z několikaslovných názvů můžeme uvést např. Wazir Akhbar Chán.

4.2.6. Cizí apelativa v textu

Doposud jsme se zabývali otázkou převzetí proprií a toponym do cílového kódu. Obojí odkazují k entitám, které si čtenář z kontextu snadno vyvodí a rozezná. Nečiní mu problém se z kontextu dovítit, které z nich představuje jméno osoby a které název místa apod. V kontrastu s nimi stojí běžná apelativa označující všední věci či situace, se kterými se setkáváme v každodenním životě. V Hosseiniho románu na ně narážíme jako na jednotlivosti, které fungují jako hlavní jednotky evokující představu daného jazyka. Tyto výrazy jsou z hlediska sémantiky poskrovnu zatížené a nejsou nezbytné pro vytvoření a uchopení obrazu v knize. Postavení jednotlivých prvků můžeme vyvodit v důsledku jejich zapojení do komunikačního procesu, podle okolních složek komunikátu a také vzhledem k relaci zapojených komunikantů.⁶⁷

V románu *The Kite Runner* se nacházejí sekundární prvky apelativního charakteru několika druhů, o nichž pojednávají následující kapitoly. Díky celosvětovému úspěchu knihy lze na internetových vyhledávacích velice jednoduše najít významy všech perských slov užitých v knize. Tyto slovníčky či seznamy byly vytvořeny nejen laiky, ale i univerzitními týmy, které tuto knihu zadávají studentům jako povinnou četbu. Překladatelova úloha je tím

⁶⁶ Bečka 458.

⁶⁷ Mareš 26.

snazší, protože všechny termíny jsou zde vyloženy v angličtině.⁶⁸ Všechny termíny uvedené jako příklady v této diplomové práci jsou obsaženy v příloženém slovníčku.

Než k jednotlivým kapitolám přistoupíme, musíme upozornit na grafickou stránku textu. Oficiální překlad funkčně kopíruje autorovy grafické úpravy písma v originále. Autor sám zvolil pro zdůraznění perských slov kurzívu, z toho důvodu jsem v uvedených příkladech užila jiného oznašení, a to podtržení.

4.2.6.1. Volba překladových protějšků

Z překladatelského hlediska je bezekvivalentnost velice zajímavý fenomén. Samotného termínu „bezekvivalentnost“ se užívá pro případ, kdy se pro lexikum jednoho jazyka nenachází žádný překladový protějšek v jazyce druhém. Hrdlička se odkazuje na L.S. Barchudarova, podle něhož můžeme mezi dvěma jazyky a jejich lexikem vysledovat tři základní typy sémantických vztahů⁶⁹:

- 1) **úplná shoda** (případ, kdy nese lexikální jednotka jediný význam – např. názvy států, měst, dnů v týdnu apod.)
- 2) **částečná shoda** (nejčastěji se vyskytující alternativa, kdy každá lexikální jednotka má několik významů, přičemž se s termínem a jeho sémantickým obsahem ve druhém jazyce úplně nepřekrývá)
- 3) **absence shody** (lexikální jednotka jednoho jazyky zcela chybí v inventáři jazyka druhého)

Barchudarov u posledního případu nabízí několik možných variant řešení problému. Tou první je **transliterace (či transkripce)**, která je pro překladatele nejjednodušší, avšak neumožňuje odhalení významu slova. Jako druhou variantu vidí **kalkování**, u kterého však může dojít k situaci, kdy se význam slov v kompozitu odlišuje od výsledného sémantického obsahu původního termínu, a tudíž může dojít k chybnému významovému posunu. Třetím postupem, který se nabízí, je **opisný překlad**, který ozřejmuje

⁶⁸ Miami Dade College, Department of English and Communications, 18.8.2009
<<http://faculty.mdc.edu/dmcguirk/AGoodRead/ForeignTerms/ForeignTerms.htm>>.

⁶⁹ Hrdlička, *Literární překlad* 139.

sémantiku slova, nicméně vyžaduje od překladatele dokonalou znalost popisovaného lexika. Dále zmiňuje **překlad přibližný**, již hledá v cílovém jazyce nejbližší možnou variantu, či například **vytvoření novotvaru**, což je varianta velmi náročná a vyžaduje velkou míru jazykového citu.⁷⁰

V našem případě „rozlouskl“ tento překladatelský oříšek autor sám, protože si byl vědom faktu, že existuje jen málo lidí dobře znalých afghánské kultury a lexika. Usnadnil tak i práci překladatele, jemuž v originále u bezekvivalentních výrazů současně předložil i opisný překlad, a tak jedinou prací překladatele zůstala transkripce arabského slova. Pro začátek si uvedme několik ukázek slov či slovních spojení, která nejsou tematicky zařazena:

“...*Shirimi-khori*—or ‘Eating of the Sweets’ ceremony...” (169) – „...*šíríní chorí*, takzvanou hostinu sladkostí.“ (159)

“...the *nika*—the swearing ceremony...” (169) – „...na *nikáh* – na svatební obřad.“ (160)

“...*shabzi challow*—white rice with spinach and lamb...” (173) – „...*sabzí čelou* – bílou rýží se špenátem a skopovým.“ (162-3)

“...a *chapandaz*, a highly skilled horseman...” (20) – „...*čapandáz*, skvělý jezdec.“ (26)

“...*tar*, the glass-coated cutting line...” (50) – „...*tár*, skelnou drti obalený provázek.“ (53)

“Me a *mojarad*, a single young man...” (146) – „A já jsem *modžarrad*, svobodný mladý muž.“ (139)

V dalších podkapitolách se nachází tematicky rozřazená perská slovní zásoba.

4.2.6.2. Religiózní termíny

V České republice není muslimská víra v porovnání s vírou křesťanskou považována za tradiční, proto její terminologie činí českému čtenáři značné potíže ve snaze porozumět. Znaky muslimské víry a zvyky s ní spjatými se dostaly do celosvětového, a to i českého, povědomí zejména po tragických událostech 11. září 2001. Ti, kteří se do té doby o muslimské náboženské tradici mnoho nedoslechli, si své znalosti značně rozšířili zejména

⁷⁰ Hrdlička, *Literární překlad* 140-141.

pod vlivem médií. *The Kite Runner* se dotýká nejen problematiky muslimské náboženské diferenciaci, nýbrž i hnutí známého jako Taliban. Pasáže či formulace, které nalézáme u Hosseiniho, se týkají především ritu, náboženských událostí, citací Koránu a muslimských pozdravů. Jako příklady uvádím následující:

“... the virtues of *zakaat* and the duty of *hadj*... the five daily *namaz* prayers...” (15) – „... o ctnostech *zakátu* a povinnostech *hadždže*... při modlitbách *namáz*...” (22)

“*Mashallah*, Amir agha.” (33) – „*Mášálláh*, Amíre ághá.“ (38)

“Some day, *Inshallah*, you will be a great writer.” (33) – „*Inšálláh*, z tebe bude jednou velký spisovatel.“ (38)

“*Salaam alaykum*...” (45) – „*Salám alejkum*...” (49)

“But when a Koran *ayat* I had learned in my *diniyat* class rose to my lips, I muttered it.” (62) – „Ale když se mi v hlavě vynořil jistý *aját* z Koránu, který jsem si zapamatoval ze *Ø* školy, odříkal jsem jej.“ (64)

“*Khoda hafez*.” (146) – „*Chodá háfez*.“ (138)

Co se týče náboženských termínů, ponechávají se v překladu bez vysvětlení. U všech se předpokládá jejich znalost či schopnost čtenáře si jejich význam odvodit z kontextu. V jednom případě v překladu Evy Kondrysové dochází i k eliminaci, z ukázky slovo „*diniyat*“ znamenající „náboženství“ v cílovém textu chybí. Překladatelka ho sice z cílového komunikátu vypustila, ale ve slovníčku orientálních výrazů, který je k překladu přiložen, je tento termín zahrnut.

4.2.6.3. Názvy obřadů a svátků

U všech jmenovaných svátků nabízí Hosseini intratextové postponované vysvětlení:

“...the day of *Qiyamat*, Judgement Day.” (16) – „...povídat o *Kijámatu*, Soudném dni.“ (22)

“On *Eid*, the three days of celebration after the holy month of Ramadan...” (44-5) – „Když nastal *Íd*, třídní svátek následující po svatém měsíci ramadánu...” (47)

“*Eid Mubarak*. Happy Eid.” (44) – „*Íd Mubáarak*. Šťastný Íd.“ (47)

“Dhul-Hijjah, the last month of the Muslim calendar...” (76) – „den dhu'l hidžedža, posledního měsíce muslimského kalendáře...” (75)

“Eid al-Adha, or Eid-e-Qorban... a day to celebrate how the prophet Ibrahim almost sacrificed his own son for God.” (76) – „Íd al-adhá neboli Ide-Korbán...den, kdy se připomíná, jak prorok Ibrahim téměř obětoval Bohu vlastního syna.“ (75)

“...to do nazr for me, a vow to have a sheep slaughtered and the meat given to the poor...” (182) – „... učiní nazr, složí přísahu, že nechá porazit ovci a maso rozdá chudým...” (171)

4.2.6.4. Názvy jídel

Názvy jídel jsou podobně intratextově vyloženy, popřípadě uvedeny ve vhodném kontextu tak, aby byl následně snadno odvoditelný:

“kofta sandwiches—meatballs and pickles wrapped naan.” (14) – „sendviče s koftami – masové kuličky a okurky zabalané v nánu.“ (20)

“...a loaf of naan...” (18) – „...placka nánu...” (24-5)

“...rice, kofta and chicken qurma...” (85) – „... rýži, kofty a kuřecí kormu.“ (83)

“...shorwa with beans, turnips and potatoes...” (206) – „...šorbu s fazolemi, vodnicí a brambory.“ (192)

“Would you like some chai?” (254) – „Nedali byste si čaj?” (234)

V posledním případě neponechala Eva Kondrysová perské slovo „chai“ v původním tvaru, neužila ho jako koloritní prvek, naopak ho nahradila českým překladovým protějškem „čaj“.

4.2.6.5. Slova rodová

Ve většině případů autor okamžitě uvádí anglický překlad perského slova:

“Everybody agreed that my father, my Baba,...” (4) – „Všichni říkali, že můj otec, můj bábá...” (12)

“...Khala, or Aunt.” (83) – „...chála neboli tetičko.“ (81)

“...Kaka, or Uncle...” (83) – „...káká neboli strýčku...” (81)

4.2.6.6. Přezdívky

Podobně jako u slov rodových, i u přezdívek nalezneme v románu jejich překlad:

“Some had taken to calling him *Babalu*, or Boogeyman.” (8) – „Někdy na něho volali *babalú*, chromajzle.“ (16)

“...*Toophan agha*, or ‘Mr. Hurricane’...” (12) – „...*Túfan ághá*, neboli „pána vichrů...“ (19)

“Assef *Goshkhor*, or Assef „the Ear Eater” (38) – „...Ásef *góšchor*, neboli Ásef ušižrout.“ (42)

4.2.6.7. Apelativa honorifikující a sociálně-klasifikující

Skupina honorifikujících a sociálně-klasifikujících apelativ přítomných ve výchozím textu se, stejně jako termíny religiózní, odlišuje od všech ostatních perských apelativ. Nejenže nejsou graficky odlišena kurzívou, jak je tomu v jiných případech, ale nenajdeme u nich ani jejich význam. Z výše uvedených příkladů lze konstatovat, že si byl autor vědom nutnosti dovysvětlit či paralelně přeložit dané výrazy, aby byl jeho text dostatečně srozumitelný pro cílové publikum, neučinil tak však v případě termínů klasifikujících, které v textu plní nociónálně-kryptickou funkci. Cizojazyčný prvek je v tomto případě nesrozumitelný a jeho význam zamlčený.⁷¹ Hrdlička uvádí, že nociónálně-kryptické funkce jazyka se užívá v mluvě osob zejména pro napínavé, tajemné atmosféry či jako maskujícího efektu.⁷² V Hosseiniho případě se však jedná o jinou situaci. Perština jako exotický, avšak přirozený živý jazyk, plní funkci kulturní a nese rysy koloritu. Jejich úplný význam zůstává čtenářům originálu skryt a je ponechán jejich vlastní interpretaci. České vydání *Lovce draků* navíc na konci knihy doplňuje slovníček všech arabských slov, která jsou v textu zahrnuta. Pro ilustraci si uveďme několik příkladů výrazů s nociónálně-kryptickou funkcí:

⁷¹ Hrdlička, *Literární překlad* 111.

⁷² *Ibid.*, 111-115.

“Read it again please, Amir agha...” (29) – „Přečti to, prosím, ještě jednou, Amíre ághá...” (35)

“Amir jan...” (32) – „Amíre džán...” (37)

“Agha sahib...” (46) – „Ághá sáhibe...” (49)

“Of course, Kaka jan.” (94) – „Ovšem, káká džán.” (93)

“*Salaam*, General Sahib...” (139) – „*Salám*, generále sáhibe...” (132)

“*Salaam*, bachem...” (139) – „*Salám*, baččem...” (133)

Ačkoliv je poslední z příkladů jako jediný odlišen kurzívou, řadím ho do této skupiny, protože ve výchozím textu nenalezneme tento termín explicitně vyložen. Míru explicitnosti komunikátu výchozího a cílového v tomto případě zachovává i publikovaný překlad, ačkoliv skutečnost, že mnohé z dalšího lexika sekundárního jazyka nalezneme v textu vyloženo, by mohla svádět překladatele k doplňování informací, které se ve výchozím textu explicitně nevyskytují. Více v kapitole o explicitnosti.

4.2.6.8. Ostatní perské lexikum

Příklady uvedené v této podkapitole jsou ojedinělé, nelze je zařadit do žádné z výše zmíněných skupin.

“‘I think I have saratan’, I said. Cancer.” (14) – „‘Myslím, že mám saratán,’ řekl jsem. Rakovinu.“ (21)

“...a game called Sherjangi, or ‘Battle of the Poems’” (19) – „...hru zvanou Šerdžangi neboli Bitva básní.“ (25)

“...the Shahnamah, the tenth century epic of ancient Persian heroes.” (29) – „...Šáhnáma, epické příběhy z desátého století o dávných perských hrdinech.“ (34)

“...man to man, mard to mard.” (39) – „...muž s mužem, mard ba mard.” (44)

“...our homeland, our watan...” (40) – „...naši vlast, náš vatan.” (44)

“‘Tashakor.’ Thank you.” (46) – „‘Tašakkor.’ Děkuji.“ (50)

“...to set up the kursi for us.—which was basically an electric heater...” (56) – „...nám sestavil kursí – to byla v podstatě elektrická kamínka...” (59)

“*Boboresh! Boboresh!*’ Cut him! Cut him!” (65) – „*Boboreš! Boboreš!*’ Sraž ho! Sraž ho!“ (66)

“*Bakshida*. Forgiven.” (72) – „*Bachšída*. Je ti odpuštěno.“ (72)

“*Nang. Namooos*. Honor and pride. The tenets of Pashtun men.” (144) – „*Nang. Námús*. Ø. Základní principy paštských mužů.“ (137)

“*Dostet darum*.’ I love you.” (326) – „*Dóstet dáram*. Miluju tě.“ (296)

Jako zajímavost v souvislosti autorova paralelního překladu jazyka sekundárního do jazyka primárního lze uvést, že překlad daného slova se nenachází nezbytně při jeho prvotním zmínění v knize. Slovo, ačkoliv se v textu několikrát opakuje, bývá ve většině případů vyloženo jen jednou, a to v různých částech románu. Můžeme spekulovat, zda se jedná o autorův záměr či o pouhou náhodu.

Povšimněme si spojení „*mard* to *mard*“, v němž autor zkombinoval angličtinu s perštinou. V originále se perské slovo „*mard*“ pojí s anglickou předložkou „to“. V překladu tomu tak není; systém českého jazyka by to ani neumožnil, aniž by došlo k flexi substantiva. Výsledné „*mard* s *mardem*“ by narušilo dosavadní přejímání perského lexika (bez flexe). Pokud bychom ponechali původní tvar a pouze nahradili anglickou předložku českou, dopracovali bychom se k tvaru „*mard* s *mard*“, který by však působil nepřirozeně. Česká předložka „s“ u substantiv vyžaduje instrumentální koncovku, která by v tomto případě zcela chyběla. Překladatelka problém vyřešila jednoduše, protože za anglickou prepozici dosadila perskou a vyhledala se jakýmkoliv dalším změnám ve slově.

4.2.6.9. Výrazy ruského jazyka

Zastoupení ruského lexika v Hosseiniho románu nemá stejnou četnost jako v případě perštiny. Je tomu právě naopak. Předpokládám, že autor věděl, že znalost ruštiny je ve Spojených státech, tedy místě vydání románu, minimální až nijaká, proto se omezil na minimum. Ruská slova se v románu objevují v té části děje, kdy se Amír a jeho otec chystají nelegálně opustit Afghánistán po vpádu ruských vojsk do země. Hosseini ruštinu použil

v místech, kde je pro anglicky mluvícího občana jednoduché odvodit si význam z kontextu. Pro ilustraci uveďme následující:

“Words were exchanged, brief and hushed. A flick of lighter. ‘Spasseba.’” (114) – „Proběhla krátká a tichá slovní výměna. Bliknul zapalovač. ‚Spasibo.““ (109)

“The Russian soldier said something to Karim, a smile creasing his lips ‘Agha sahib,’ Karim said, ‘these Roussi are not like us.’” (115) – „Ruský voják prohodil cosi ke Karímovi a úsměv mu zvlhčil rty. ‚Ághá sáhibe,‘ řekl Karím, ‚tihle Rusáci nejsou jako my.‘ (111)

“... at the muzzle end of a Kalashnikov.” – (113) „...do ústí kalašnikova.“ (108)

V dalších případech zůstává ruský jazyk pouze signalizován:

“He spoke in Russian to Karim without taking his eyes of her.” (114) – „Aniž je odvrátil, řekl Karímovi něco rusky.“ (110)

“Karim gave a curt reply in Russian...” (114) – „Karim mu rusky stručně odpověděl...“ (110)

“Karim and the Russian soldier spoke...” (115) – „Karím promluvil s Rusem.“ (110)

Ačkoliv je poslední ukázka nepochybně závislá na kontextu, řadím ji do této skupiny. Všechny citované repliky se v Hosseiniho díle nachází krátce za sebou, z čehož lze jednoduše odvodit, že pokud Karím hovoří k ruskému vojákovi, rozhovor se odehrává v ruštině.

4.3. Překlad názvu díla a jeho kapitol

Vycházejíc z kapitoly Jiřího Levého o překládání knižního názvu, můžeme Hosseiniho *The Kite Runner* zařadit do skupiny názvů symbolických a tematických, udávajících atmosféru díla. Podobně jako ostatní složky literárního díla, existují pro realizaci názvu daná specifika a principy, které se u jednotlivých jazyků různí. Zatímco je nezbytné, aby konciznost struktury i expresivnost obrazu zůstaly i v cílovém jazyce zachovány, národní specifika originálu musí své rysy připodobnit konvencím jazyka cílového.⁷³

The Kite Runner nepatří mezi knihy, které by potřebovaly název přestylizovat či znovuo tvořit. Titul obsahuje sekundární adjektivum od podstatného jména “kite” (papírový drak) ve funkci atributu kongruentního a

⁷³ Levý 153-156.

substantivem “runner” (běžec, závodník, posel). Systém českého jazyka postrádá sekundární adjektiva, proto se uchyluje k postponování atributu, tedy jeho nekongruentnímu užití, což je patrné z oficiálního překladu „*Lovec draků*“. Prvotní „běžec“ překladatelka nahradila konkrétnějším výrazem „lovec“, čímž dosáhla větší výraznosti a obraznosti.

Zatímco v angličtině slovo “kite” okamžitě konotuje papírového draka, v češtině jeho překladový protějšek „drak“ má konotace dvojí. Jednak hovoříme o draku jako o mytologickém stvoření, a jednak o papírovém výrobku používaném při dětské podzimní hře. V tradičním českém povědomí se papírový drak pouští, nikoliv loví, proto prvotní představa cílového publika bude pravděpodobně spjata spíše s drakem pohádkovým, bájným stvořením. Upřesnění titulu na „*Lovec papírových draků*“ by u čtenářů s největší pravděpodobností neuspěl do takové míry jako jeho oficiální „kolega“. Důvod je jednoduchý – kulturní aspekt. Neznalost jiných kultur může ve čtenáři vzbudit nedůvěru a nezájem, ale může tomu být i naopak. „*Lovec draků*“ je název ekonomičtější, atraktivnější, ale i komerčnější. „*Lovec papírových draků*“ by také mohl být považován za redundantní.

Svůj ilustrační překlad jsem začala vytvářet ještě před oficiálním publikováním a distribuováním knihy na český trh. Titul knihy jsem překládala jako „*Honba za drakem*“. Podobně jako v oficiálním překladu, i tento název nepochybně konotuje dobrodružnou cestu za bájným stvořením, nicméně dosazovat do titulu další informace by narušilo jeho stručnost a ekonomičnost. Současně se domnívám, že co se týče relevance názvu k obsahu knihy, pak jej obě varianty dostatečně vystihují. „*Lovec draků*“ odkazuje k osobě, Hasanovi, jehož postava výrazně zasahuje do života protagonisty Amíra. Ilustrační název „*Honba za drakem*“ poukazuje na jednu dílčí událost, která navždy změní život obou postav.

Systémová odlišnost mezi češtinou a angličtinou neumožňuje v názvu překladu, aniž by se narušila jeho struktura, užít jednoslovného pojmenování, které by zahrnovalo stejnou míru konotace jako originál. Rozluštění, o jakého draka se vlastně jedná, nabízí hned první kapitola, kde je možné termín specifikovat. Ve vlastním textu, narozdíl od názvu knihy, si může překladatel dovolit užít víceslovného pojmenování, aby čtenáře při četbě navedl správným směrem a v první řadě zachoval veškeré invariantní informace originálu:

“Hassan the hareliped kite runner.” (2) – „Hasan se zaječím pyskem, lovec papírových draků...” (9)

Pro translaci názvů kapitol platí stejná pravidla jako pro knižní tituly. V analyzovaném románu se autor rozhodl označit své kapitoly číselně, a to psanou formou, nikoliv číslicemi. Vzhledem k tomu, že jsou čísla kapitol uváděna ve formě anglických základních numerálií, dochází ve výsledném textu k mírnému posunu. Čeština označuje kapitoly zpravidla číslovkami řadovými. Grafická realizace závisí na preferencích překladatele či editora, čísla lze vypsat, či k nim připojit slovo „kapitola“, jak je tomu u Evy Kondrysové, popř. zvolit formu číslic.

4.4. Explicitnost v překladu

Explicitnost jako překladová univerzálie bývá definována jako translatická metoda, při které se to, co zůstává v originálním komunikátu implicitní, stává ve výsledném textu explicitním.⁷⁴ Eugene Nida, ačkoliv sám neužívá termín „explicitnost“, poukazuje na tendence překladatelů doplňovat komunikát, specifikovat ho, amplifikovat z implicitního do explicitního stavu.⁷⁵ U Levého tento jev nalezneme pod termínem „intelektualizace“, který dělí do tří skupin – „zlogičťování, vykládání nedořečeného a formální vyjadřování syntaktických vztahů“.⁷⁶ Hopkinson vidí explicitnost u Levého zejména u dvou posledních zmiňovaných jevů, při nichž překladatel vyjevuje myšlenky, které zůstávají v originále v podtextu, čímž produkuje neutrálnější komunikát v porovnání s výchozím, protože explicitnost napomáhá ke snadnějšímu dekódování textu, k předložení sémantických nebo gramatických signálů.⁷⁷ Hrdlička spolu s Popovičem hovoří o „explikování“, které nadbíhá příjemci, preferuje víceslovné pojmenování místo jednoslovného.⁷⁸

Knittlová uvádí, že se explicitnost „projevuje větším množstvím informací výslovně vyjádřených, vyzvednutých do povrchové roviny jazyka, a

⁷⁴ J.-P. Vinay & J. Dalbarnet, *Comparative Stylistics of French and English* (Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins 1995) 342.

⁷⁵ Christopher Hopkinson, *Shifts of Explicitness in Translation. A Czech-English Study* (Ostrava: Ostravská univerzita, 2008) 16.

⁷⁶ Levý 145.

⁷⁷ Hopkinson 17

⁷⁸ A. Popovič a kol., *Originál – Preklad. Interpretačná terminológia* (Bratislava: Tatran, 1983) 200.

to nejčastěji v podobě plnovýznamové jednotky, kterou má pojmenování v jednom jazyce oproti protějšku v druhém jazyce navíc.⁷⁹ Pro češtinu, oproti angličtině, není typické ani přirozené hojně užívat jmenných frází, proto je překladatel často nucen výsledný komunikát verbalizovat, popř. přidat předložkový relátor.⁸⁰

Demonstrujme si několik vybraných posunů v explicitnosti na několika vybraných příkladech publikovaného překladu Hosseiniho díla:

- **přidání/eliminace konektorů**

“... the first night of winter, and the longet night of the year” (143) – „...první noc zimy, Ø nejdelší noc celého roku.“ (136)

“Baba, Rahim Khan, Ali, and I had huddled around Hasan’s bed, Ø watched him Ø examine his new lip in a handheld mirror.” (219) – „Bábá, Rahím Chán, Alí a já jsme stáli kolem Hasanovy postele a koukali, jak si prohlíží nový ret v zrcadle.“ (203)

“Ø Looking back now...” (1) – „Když se teď ohlížím nazpět...” (9)

“Ø It was my past of anatoned sins.” (1) – „Že volá má minulost neodčiněných hříchů.“ (9)

“When we were children...” (3) – „Ø Jako kluci jsme...” (11)

Větný kondenzor se do češtiny překládá vedlejší větou, tudíž ve větné konstrukci přibude konektor a určitý slovesný tvar.

- **přidání lexika, specifikace**

“...the kite runner.” (2) – „...lovec papírových draků.“ (9)

“Now this is the right way—the Afghan way—to do it, bachem.”(167) – „Takhle se to správně dělá – po afghánsku – milý baččem.“ (159)

“... the first night of winter, and the longet night of the year” (143) – „...první noc zimy, nejdelší noc celého roku.“ (136)

“Something in my stomach churned and twisted.” (228) – „V žaludku mi zakručelo a něco se v něm sevřelo.“ (211)

“By the time we drove past the bullet-riddled sign that read THE KHYBER PASS WELCOMES YOU, my mouth had begun to water.” (228) – „Když jsme míjeli

⁷⁹ Knittlová 38.

⁸⁰ Knittlová 38.

prostřílený nápis CHAJBARSKÝ PRŮSMYK VÁS VÍTÁ, nahnuly se mi do úst sliny.“ (211)

“... like it was added as a mere afterthought.” (3) – „...který tam bezmyšlenkovitě příplácl tvůrce.“ (11)

4.5. Stylistická variantnost komunikátu

Z překladatelské perspektivy je obzvláště potřebné zachovat autorovu stylistickou rovinu i v cílovém komunikátu, ačkoliv „zachování stylu je požadavek velmi problematický a v plné míře ne zcela uskutečnitelný.“⁸¹ Styl představuje „způsob cílevědomého výběru, zákonitého uspořádání a využití jazykových prostředků se zřetelem k situaci, funkci, záměru autora a k obsahovým složkám projevu“.⁸² Každý autor uměleckého textu si vytváří svůj vlastní specifický styl, jehož znaky a úroveň by měly být v rámci možností cílového jazyka udrženy i v překladu. Z výše uvedeného názoru Levého je patrné, že ne vždy lze daný styl plně reprodukovat. Nida podotýká, že mnoho překladatelů má tendenci autorův styl vylepšovat, protože disponují lepšími znalostmi a dovednostmi z několikaleté praxe.⁸³ Udržení stylistické roviny proto nepochybně patří k důležitým dovednostem překladatelského umění.

Hosseiniho dílo patří nepochybně do stylu uměleckého, nicméně se nevyhýbal ani prvkům prostědělovacím (formou dopisů) a jiným epickým útvarům jako jsou například pohádky, které komunikát intratextově doplňují a ozvláštňují. Jedním z explicitně citovaných je úryvek perského bájného eposu o Rostámovi a Sohrábovi. Následující citaci uvádím jako ukázkou diverzity autorova textu:

“If thou art indeed my father, then hast thou stained thy sword in the life-blood of thy son. And thou didst it of thine obstinacy. For I sought to turn thee unto love, and I implored of thee thy name, for I thought to behold in thee the tokens recounted of my

⁸¹ Levý 90.

⁸² Knittlová 122.

⁸³ Eugene Nida, *Contexts in Translating* (Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2001) 68.

mother. But I appealed into thy heart in vain, and now is the time gone for meeting...”
(29)⁸⁴

„Jsi-li vskutku otcem mým, potřísnil jsi svůj meč synovou životadárnou krví. A dopustil ses toho vinou své zatvrzelosti. Neboť já jsem usiloval vyjítí tobě s láskou vstříc, naléhal jsem, abys mi zjevil své jméno, u víry, že spatřuji v tvé osobě rysy, o nichž mi vyprávěla matka. Tvého srdce jsem se však dovolával marně, a čas poznání nyní minul...” (34)

„Jestliže jsi vskutku otcem mým, pak sis potřísnil meč synovou krví životadárnou. Učinil jsi tak ze zarputilosti. Lásku tvou bylo mi libo získat zpět, zapřísahal jsem tě jménem tvým doufaje, že v tobě spatřím vlastnosti vyličené matkou mou. Ale nadarmo jsem žádal srdce tvého a nyní čas shledání našeho vypršel...” (il. 60)

V tomto případě se Hosseini pokusil najít historicky vhodnou variantu anglického jazyka, do které by mohl převést text dávného perského epického díla. Epos přisuzovaný perskému básníkovi Ferdowsímu pochází z desátého století našeho letopočtu.⁸⁵ Z výše uvedené ukázky vyplývá, že překladatelovi znalosti angličtiny musí sahát zpětně až do šestnáctého století, tedy období angličtiny nazývané jako „Early Modern English Period“, kterou si autor pro svůj ocitovaný úryvek zvolil. Jedná se o období, kdy v angličtině existovaly tvary zájmena pro druhou osobu singuláru a plurálu, respektive tzv. *th*-formy a *y*-formy.⁸⁶ Podobně je tomu i u pomocných sloves *to be*, *to do* a *to have*.

V českém jazyce se nabízí několik možností, jak v textu naznačit, že se jedná o staré literární dílo. Eva Kondrysová se přiklonila k použití sloves zakončených na infinitiv s „-ti“, který se v češtině bezpříznakově objevoval do počátku dvacátého století. Domnívám se, že tato varianta plně splňuje účel, který si autor originálu vytyčil – posouvá kořeny textu do minulosti a odlišuje ho od vlastního románového textu. Ve svém ilustračním překladu jsem, narozdíl od Kondrysové, využila jiného jazykového jevu charakteristického pro historický vývoj češtiny, a to postponovaného atributu kongruentního. Kondrysová tohoto jevu využila jen v jednom případě, nesystematicky.

⁸⁴ Podtržení signalizuje výrazy, které z historického hlediska vyvíjely a jejichž dnešní podoba se podstatně liší. Všechny tyto výrazy se v současnosti považují za zastaralé, popř. poetické.

⁸⁵ <<http://www.shahnameh.com>>. 1.11.2009.

⁸⁶ J. Algeo, C. A. Butcher, *Problems in the Origins and Development of the English Language* (Boston: Thomson Wadsworth, 2005) 177.

V obou případech však bylo shodně užito archaických konjunkcí jako například *jestliže, jelikož, neboť*, atp. či partikule *–li*.

Co se týče srovnání publikovaného a ilustračního překladu, pak patrnou odlišnost lze vidět v překladu slova „meeting“ (setkání, schůze, křižovatka, shromáždění). Příběh Rostama a Sohrába vypráví o shledání otce a syna po několika letech, aniž by jeden poznal toho druhého. Utkávají se v bitvě, v boji muže proti muži, ve kterém otec, Rostam, nevědomky zabíjí svého syna Sohrába. Rostam nakonec, zkroušen touto skutečností, vlastního syna pohřbívá.⁸⁷ Ve svém překladu jsem se přiklonila k variantě „čas našeho shledání vypršel...“, protože u recipienta vyvolá konotace spojené se setkáním osob po určité době, stejně tak se seznámením, či vůbec prvním kontaktem s nějakou osobou. Variantu Kondrysové „čas potkání nyní minul...“ považuji za „kotrbatý“, myslím, že se v daném případě dalo využít i jiného českého lexika, např. „setkání“ apod., které by úlohu splnily lépe než substantivum „potkání“.

Mimo úryvku ze Šáhnamey další stylistickou odchylku představují citace písní, v nichž se opětovně objevují poetismy, jak můžeme vidět v následující ukázce:

“Ahesta boro, Mah-e-man, ahesta boro.

Go slowly, my lovely moon, go slowly.” (114)

„Áhesta borou, máhe man, áhesta borou.

Zvolna putuj, luno má.“ (109)

Uvedená citace je součástí afghánské svatební písně. Jak jsem uvedla výše, Kondrysová zvolila pro překlad poetismy, což považuji za velmi vkusné a patřičné, vezmeme-li v potaz, že se jedná o starou tradiční píseň. Nicméně, na druhou stranu, nevidím důvod, proč text písně zkracovat. Eliminace poslední části verše podle mého názoru není nutná. Ačkoliv nijak neochuzuje čtenáře, protože se shoduje se začátkem verše, jsem toho názoru, že by se měly zachovat veškeré prvky originálu. Repetice, epizeuxis, patří k básnickým prostředkům, kde se opakující se obrat nepovažuje za stylistický prohrěšek.

⁸⁷ British Library Board, 1.11.2009

<<http://www.bl.uk/learning/cult/inside/shahnamestories/storyeight/sohrabdeath.html>>.

Kondrysová tedy mohla strukturu verše ponechat ve tvaru „Putuj zvolna, luna má, putuj zvolna.“

Pro ilustraci uveďme i následující ukázkou jiné písně, kterou považují za zdařilou:

*“On a high mountain I stood,
And cried the name of Ali, Lion of God.
O Ali, Lion of God, King of Men,
Bring joy to our sorrowful hearts.”* (11)

*„Na vysoké hoře jsem stanul
a volal Aliho, lva božího.
Ali, Lve boží, králi nad lidmi,
dej radost našim smutným srdcím.“* (18)

V ukázce bych ocenila specifikaci anglického slova „stood“ (stál), který byl v češtině nahrazen básničtějším „stanul“. Ve druhém zvýrazněném případě bych si naopak dovolila nesouhlasit s užitím „pouhého“ spojení „smutným srdcím“ k anglickému „sorrowful hearts“. Myslím si, že český překlad by mohl obsahovat expresivnější výraz, ku příkladu „usouženým srdcím“ či „utrápeným srdcím“.

Dalším ozvláštňujícím stylistickým prvkem, kterého Hosseini ve svém románu hojně využil, je neformální korespondence. Hlavní postava, Amír, několikrát obdrží dopis od přítele svého otce, Rahíma Chána, nebo od Hasana. V této práci uvádím část Hasanova dopisu, který se Amírovi dostane do rukou až po Hasanově smrti. Důvodem, proč zahrnuji ukázkou do své práce, je, že ji považují za odlišnou od toho, co v České republice vnímáme jako tradiční neformální dopis:

*“In the name of Allah the most beneficent,
the most merciful,
Amir agha, with my deepest respects,
Farzana jan, Sohrab and I pray that this latest letter finds you in good health and in the light of Allah’s good graces. Please offer my warmest thanks to Rahim Khan sahib for carrying it to you...”* (215)

„Ve jménu Alláha nejvyšší milosrdného, nanejvyšší slitovného, Amíre ághá, s hlubokou úctou Ø

Farzána džán, Sohráb a já se modlíme, aby Tě tento dopis našel při dobrém zdraví a ve světle Alláhovy přízně. Prosím tlumoč sáhibovi Rahímu Chánovi mé vřelé díky za to, že Ti jej předal...“ (200)

V prvé řadě se do popředí překladatelova zájmu opět dostává pragmatický aspekt, konkrétně problematika religiozity. Porovnáme-li úvodní oslovení adresáta v dopise, které je tradiční v České republice, s úvodním oslovením výše uvedeného výňatku z Hasanova dopisu, zjistíme, se opět setkáme s velmi viditelným kulturním rozdílem. Hasan začíná svůj dopis slovy „ve jménu Alláha...“, což vypovídá nejen o postavě samotné, respektive jeho náboženské orientaci a oddanosti k ní, nýbrž i o jeho sociálním postavení. Pochází z nižší společenské vrstvy, tudíž vyjadřuje Amírovi svou pokoru a uznání.

Náboženská adorace či uctívání je v tomto případě v angličtině vyjádřen analyticky utvořeným superlativem adjektiva, tedy způsobem, jaký to vyžaduje systém anglického jazyka. Nevidím důvod, proč překladatelka v cílovém jazyce použila analytickou formu stupňování adjektiva „milosrdný“. Předpokládám, že tím chtěla docílit stupně úctyhodnosti jako ozvláštňujícího prvku, nicméně i tak jsem toho názoru, že vhodnějším řešením by bylo v cílovém jazyce uvést redukovaný (či kondenzovaný) tvar „nejmilosrdnější“. Podobný případ představuje i následující adjektivum v superlativu „nanejvyšší slitovný“. Ačkoliv adjektivum „slitovný“ lze řadit k lexiku na periferii českého jazyka, ve spojitosti s Alláhem se toto spojení zažilo a současně vyjadřuje potřebnou míru honorifikace. U třetího superlativa vyskytujícího se v úryvku se překladatelka přiklonila ke spojení „s hlubokou úctou“, které se mi jeví kontextově velice vhodně zvolené. V potaz přichází i spojení „s nejhlubší úctou“, již také nese potřebnou sémantickou hodnotu.

Nyní se věnujme jinému příkladu v ukázce, a to překladu anglického slovního spojení „offer thanks“ (*offer* - nabídnout, předložit; *thanks* – díky, poděkování), které převedla Kondrysová do češtiny jako „tlumoč díky“. Konotace slova „tlumoč“ jsou nepochybně spjaty se simultánním překladem výchozího jazyka do jazyka cílového. Kolokace, kterou překladatelka použila, není pro systém českého jazyka ustálená a v překladu zní strojeně a nepřirozeně. Jako vhodnější řešení se nabízí například „předej díky“, „vyřídí díky“, „poděkuj za mě“, apod. Všemi těmito spojeními dosáhneme stejného

výsledku, kterým je poděkování za projevenou laskavost, přičemž text si zachová plynulost a přirozenost.

Všimněme si také grafického uspořádání obou dopisů. Zatímco v anglické verzi je úvodní část strukturována pod sebe, v češtině máme jednotlivé prvky oslovení postaveny na jednom řádku za sebou. Pro překlad obecně platí, že by měl překladatel zachovat co nejvěrněji i grafickou stránku originálu, pakliže není v rozporu se systémem a pravidly daného jazyka. Formálně grafická „ekvivalence“ (optimální aproximace originálu) je jak významným sémantickým komponentem textu, tak i důležitým stylistickým činitelem.⁸⁸ Termínem „formálně grafická ekvivalence“ se rozumí **prostorová strukturace textu** (členění odstavců, strof v poezii, způsob řádkování a umístění liter v řádcích) a **grafické značky** (interpunkční znaménka, matematické a jiné symboly) – samozřejmě s ohledem na kodifikované prvky daného jazyka.⁸⁹ Hrdlička klade důraz na to, že funkční převedení grafické stránky originálu do cílového jazyka se nesmí podcenit. Velikost a typ písma, deformace liter, mezery mezi písmeny či nestejně vysoké umístění písmen na řádce a jiné anomálie mohou vést k chybným posunům a k „nežádoucímu napětí mezi korespondencí obsahu s formální stránkou komunikátu“.⁹⁰

Povšimněme si nejprve formy Hasanova listu. Tradiční postup pro jeho psaní v češtině je psát oslovení na první řádek. V uvedeném případě jde o specifický případ, kdy samotnému oslovení předchází několikaslovný religiózní pozdrav. Ve stylistických učebnicích a příručkách není uvedeno, jakým způsobem se má v takovém případě postupovat. Grafické řešení překladatelky proto považuji za přijatelné. Výhrady bych vznesla směrem ke struktuře oslovení, užití interpunkci a slovosledu. Konkrétně se zabývám spojením „with my deepest respects“, které můžeme chápat dvěma způsoby. Za prvé může toto spojení referovat k psaní dopisu, tzn. ve smyslu psát s hlubokou úctou k nějakému člověku. Na druhé straně lze toto spojení přiřadit k činnosti, která následuje, tzn. modlit se za něho s hlubokou úctou.

Pakliže se překladatel přikloní k první možnosti, nevyhne se amplifikaci sousloví: „Ve jménu Alláha, nejmilosrdnějšího, nanejvýš

⁸⁸ Hrdlička, *Literární překlad* 95-96.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Ibid., 96.

slitovného, Ti píši, Amíre ághá, v hluboké úctě.“ V druhém zmíněném případě by muselo dojít k restrukturalizaci oslovení: „Ve jménu Alláha, nejmilosrdnějšího, nanejvýš slitovného, se, Amíre ághá, Farzána džán, Sohráb a já s hlubokou úctou modlíme...“ Podání, které překladatelka předložila, má formu oslovení. Na konci oslovení je však nutné napsat čárku, která v publikovaném překladu chybí, což lze ale považovat za chybu redakce, nikoli překladatele. Jestliže publikovaný překlad zamýšlel pojmout zmíněný jev jako prvně uvedenou možnost, což odvozují z odsazení následujícího řádku, pak by mělo za celým spojením následovat interpunkční znaménko – čárka. Pokud bychom se však řídili Hrdličkovou teorií a ponechali původní grafické zaznamenání, pak by výsledná forma měla tuto podobu:

„Ve jménu Alláha nejmilosrdnějšího,
nanejvýš slitovného,
Amíre ághá, s hlubokou úctou,
Farzána džán,...“

Rámce v díle Khaleda Hosseiniho nepředstavují jen jednotlivé dopisy, nýbrž i retrospektivní vzpomínky, myšlené otázky či sny. Posledně zmíněné však nepředstavují stylistické vychýlení od hlavní dějové linie, zato jsou graficky odlišeny. Tyto pasáže, stejně jako perská slova, Hosseini vyznačil kurzívou:

“*Best story you've read me in a long time*, he'd said. I read him a *lot* of stories.” (30)

„*Nejlepší příběh, jaký jsi mi poslední dobou četl*, řekl Hasan. A četl jsem mu *spoustu* příběhů.“ (35)

“Then I *have* to hear it.” (33) – „Tak to si určitě *musím* polechnout.“ (38)

“The end, the *official* end...” (36) – „Konec, *oficiální* konec,...“ (40)

“*Ø But he's not my friend! Ø* I almost blurted. *He's my servant!*” (41) – „*Ale já se s ním nekamarádím,* jsem skoro zabreptal. *Je to můj sluha!*“ (45)

“*Khoda hafez.*” (146) – „*Chodá háfez.*“ (138)

Z uvedených příkladů by se mohlo zdát, že Kondrysová užívá grafického znázornění nedůsledně. Opak je však pravdou. Ilokuční významy bývají v různých jazycích signalizovány jiným způsobem. Zatímco v angličtině plní kurzíva funkci zdůrazňující lexikum, v českém jazykovém systému kurzíva

nepatří do běžné praxe; za mnohem frekventovanější strategií lze považovat například změnu slovosledu či užití ilokučních částic.

4.6. Interjekce v překladu

Interjekce představují slovní druh stojící periferní oblast jazykového systému, který má malou výpovědní hodnotu. Jejich sémantika závisí na kontextu a intonaci.⁹¹ Vnitřně mohou být rozděleny do dvou skupin, primární a sekundární interjekce. Mezi primární citoslovce spadají různé druhy zkušeností, které nevznikají myšlenkovými pochody člověka jako například emotivní prožitky, výrazy vůle, apod.⁹² Ve druhé skupině najdeme citoslovce s funkcí apelovou či kontaktovou. Mluvčí jich použije za záměrem upozornit na někoho či něco, popř. ve snaze vyvolat u někoho reakci na danou situaci, jev apod.⁹³

Grafická forma interjekcí se v různých jazycích liší. Percepce zvuků a jejich znázornění do psané podoby se odvíjí od systémových možností jednotlivých jazyků. Anglická citoslovce se liší od českých nejen graficky, ale i fonologicky. Román *The Kite Runner* obsahuje několik takových citoslovcí (grafický aspekt je přesně převzat z originálu i oficiálního překladu):

“Hey, you!” (7) – „Hej, ty tam!“ (14)

“Hmm...” (16) – „Hmm.“ (23)

“...rat-a-tat-tat of gunfire.” (35) – „...ra-ta-ta střelby.“ (40)

“Hey, *Babalu*...” (38) – „Hej, *babalú*...” (43)

“Oh, you’re bothering me...” (41) – „Ø Ale vadíte...” (45)

“...hear the phht-phht of a pressure cooker...” (85) – „...slyšel jsem syčet páru z tlakového hrnce...” (83)

““Oh,’ I said.” (97) – „“Aha,’ řekl jsem.“ (94)

““Scribble scribble.“ (154) – „“Čmáral a čmáral...” (145)

““Oh,’she said. ‘I’m so sorry, Amir.’“ (191) – „“Ø To je mi moc líto, Amíre.“ (179)

⁹¹ Libuše Dušková a kol., *Mluvnice současné angličtina na pozadí češtiny* (Praha: Academia, 2006) 305.

⁹² Jaroslav Peprník, *English lexicology* (Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003) 13.

⁹³ Dušková 305.

“Oh,’ he slurped his tey...” (198) – „Aha.’ Usrkl si čaje...” (185)

“Rrrriiip.” (276) – „Ruuup!“ (252)

“...the tink tink of the engine cooling off...” (273) – „...Ø a cítili, jak motor chladne.“ (249)

“I heard your father died. Tsk Tsk.” (281) – „Slyšel jsem, že tvůj otec zemřel. Škoda.“ (257)

“Oh, the relief...” (283) – „Ø Ta úleva.“ (258)

“The slingshot made a thwiiiiit sound...” (291) – „Ozvalo se táhlé fííí...” (264)

“... the ding-ding-ding signaling an open door.” (292) – „... a slyšel cvaknout otevřené dveře.“ (265)

Z vybraných citací vyplývá, že převedení interjekcí výchozího jazyka do jazyka cílového nelze ve všech případech provést automaticky. Je nutné podotknout, že Hosseiniho román nepatří k rozsáhlým románovým dílům. Na jeho třech stech sedmdesáti stranách najdeme přes dvacet interjekcí. Tento počet sice není nijak závratný, nicméně vypovídá i o autorově stylu, lze je chápat jako jeho příznakový prvek pro autorův způsob psaní, a proto je nezbytné počítat s jejich převedením i do cílového komunikátu.

Z ukázek zjišťujeme, že ne ve všech případech dokáže čeština najít vhodný překladový protějšek, či právě naopak, kdy v systému cílového jazyka existuje několik možností. Překladatelka Eva Kondrysová využila výrazů, které jsou pro oba jazyky podobné, a to v případech těchto interjekcí: *hey* – *hej*, *thwiiiiit* – *fííí*, *hmm* – *hmm*, *rat-a-tat-tat* – *ra-ta-ta*, *rrriiip* – *ruuup*. Jindy citoslovce úplně eliminovala (*oh*, *tink tink*), případně nahradila původní interjekci jiným slovním druhem. Tato slovně druhová transpozice je viditelná v případech, kdy čeština nedisponuje žádným vhodným funkčně ekvivalentním výrazem. Kondrysová v tomto případě přistoupila na změnu interjekce ve verbum: *phht-phht* – *syčet*, *scribble scribble* – *čmáral a čmáral*, *ding-ding-ding* – *cvaknout*. V prvních dvou uvedených považují transpozici za zdařilou, v posledním případě vidím možné rezervy. „*Ding-ding-ding*“ představuje zvuk, který upozorňuje řidiče na otevřené dveře, či jejich špatné dovření; citoslovce „*cvaknout*“ vyvolá spíše obraz již zavřených dveří. Pod formulací „dveře u auta cvakly“ se čtenáři vybaví obraz, kdy řidič či spolujezdec dveře za sebou již zavřeli, ať už sedí v autě, či odcházejí pryč. Abychom mohli situaci blíže okomentovat, je nutné uvést širší kontext – Amír a

Sohráb utíkají po boji s Assefem k autu, kde na ně čeká řidič; Amír je zbitý a řidič, který doposud seděl v autě, jim utíká na pomoc. Slovo „evaknout“ sice obsáhne „otevření dveří“, ale chybí mu dynamičnost a jakási nedočkavost onoho zvuku. „*Ding-ding-ding*“ pomáhá podkreslit rychlost a stres popisované situace. Jedno z českých citoslovcí, které odpovídá anglickému „*ding*“ je „*cink*“, ale to nezahrne a nepodkreslí atmosféru popsaného okamžiku. Osobně bych se přiklonila k jiné transpozici, např. „bylo slyšet pípání otevřených dveří (u auta)“, „slyšel pípavé tóny dveří (u auta),“ apod.

Jinou slovně-druhovou transpozici vidíme i u překladu „*tsk tsk*“, již se překladatelka rozhodla změnit z interjekčního charakteru na partikuli „škoda“, které plní v tomto případě svou roli uspokojivě.

4.7. Zkratková slova v překladu

Anglický rejstřík, oproti češtině, disponuje značným množstvím akronymů a zkratk, které se neustále zvětšuje. Navíc mnoho zkratk, které se staly mezinárodními, mají původ právě v angličtině, kde je jejich užívání pro systém přirozené. Rychlému nárůstu akronymů nepochybně napomáhá technologie, respektive internetové dorozumívání na tzv. chattech či messengerech. Tyto zkratky se již ujaly i u nás, nicméně v původní podobě, aniž by se přeložily. U některých z nich je překlad složitý, zejména z pohledu zachování funkčního akronymického tvaru.

Nejpočetnější skupinu zkratk v Hosseiniho díle tvoří ty, které se týkají medicíny. Objevují se tedy v kapitole, kdy Amírův otec prochází vyšetřeními kvůli rakovině, nebo při Sorajině vyšetření neplodnosti. Kromě nich lze však najít i další. Ukažme si na několika příkladech, jak se s nimi vypořádala překladatelka díla:

Originál (str.)	Překlad (str.)	Význam zkratky
ESL (150)	učitelská aprobace (142)	English as a Second Language (angličtina jako cizí jazyk)
TV set (153)	televize (145)	Television (televize)
CAT (154)	CT (146)	Computerized Axial Tomography (počítačem snímaná axiální tomografie)

Dr. (155)	doktor (146)	Doctor (doktor)
SUV (173)	dodávka (163)	Sport Utility Vehicle (užitkový sportovní vůz)
INS (178)	INS (167)	International Neuropsychological Society (mezinárodní neuropsychologická společnost)/ Immigration and Naturalization Service (Imigrační a naturalizační služba)
hMG (186)	lék hMG (174)	Human Menopausal Gonadotrophin (lidský klimakterický gonadotropin)
HMO (186)	pojišťovna (174)	Health Maintenance Organization (organizace týkající se zdravotní péče)
IVF (186)	oplození in vitro (174)	In Vitro Fertilization (oplození ve skumavce)
PBS (190)	stanice PBS (178)	Public Broadcasting Service (veřejná vysílací stanice)
VW Bug (339)	brouk volkswagen (308)	Volkswagen Bug (VW, Volkswagen Brouk)
ICU (349)	intenzivní péče	Intensive Care Unit (JIP, jednotka intenzivní péče)
IV line (349)	transfúzní hadička (317)	Intravenous line (vnitřní hadička)
the UN (363)	OSN (330)	United Nations (OSN, Spojené národy)

Výše uvedená tabulka dosvědčuje, že čeština nemá pro anglické akronymy překladové protějšky stejné morfologie. Výjimku tvoří CT, VW a JIP, z nichž překladatelka využila jen jediné – CT. Myslím si, že v případě ICU (oficiálně přeloženo jako „intenzivní péče“) by zkratka JIP představovala vhodnější variantu, protože se jí v českém lékařství dostatečně užívá a publiku je zcela

známá. Dále se zde opět projevuje pragmatický aspekt. Další z akronymů můžeme zařadit do skupiny slov, jejichž význam zůstává zahraničnímu publiku skryt. Patří k nim například ESL, jazyková zkouška pro cizince z anglického jazyka; hMG, název léku; či akronym INS, jež může reprezentovat několik organizací či společností a nelze jej z kontextu blíže určit. Nezbyvá, než jej opsat, protože adaptace (nahrazení výrazem z českého rejstříku) by narušila kulturní či sociální aspekt díla. Vhodným postupem se jeví doplnit původní zkratku či akronym obecným klasifikátorem či naopak lexikum zobecnit. Výsledný výraz sice bude pro minoritu zasvěcené čtenářské obce redundantní, nicméně pro zbylou většinu bude představovat jedinou pomoc při odvozování jejich významu. Kondrysová uvažovala stejným způsobem, protože z hMG se stal „lék hMG“, z PBS vznikla „stanice PBS“ a z HMO „pojišťovna“, přičemž u posledního jmenovaného zkratku vypustila. Úplnou eliminaci zkratkového slova neschvaluji u překladu „ESL“, kdy Kondrysová tento výraz zobecnila na „učitelskou způsobilost“, což je sémanticky vzdálené originálu. Podle mého názoru jsou v současnosti zkoušky z cizích jazyků natolik známou záležitostí, že není třeba je vynechávat či nahrazovat. Z románu jasně vyplývá, že se odehrává ve Spojených státech amerických, přičemž jednotliví představitelé pocházejí z Afghánistánu, tudíž jejich rodný jazyk není angličtina. Aby se mohli plynně začlenit do komunity a začít pracovat, je nutné složit jazykové zkoušky, na kterých ukáží své schopnosti a možnosti. Navrhuji tedy konkrétnější řešení:

“When we lived in Virginia, I became ESL certified and now I teach at the public library one night a week.” (150) – „Když jsme bydleli ve Virginii, udělala jsem si ESL certifikát z angličtiny a teď jeden večer týdně učím ve veřejné knihovně.“

4.8. Vulgarismy

Do skupiny pejorativních výrazů řadíme zejména vulgarismy, již zastupují stylisticky příznakové lingvistické prostředky užívané především v neformální komunikaci. Celé Hosseiniho dílo je napsáno formou spisovného, religiozitou podbarveného jazyka, protkaného perskou slovní zásobou, formalitami, klišé a jakousi, řekla bych, úslužností, kterou můžeme, v podání Hosseiniho postav, z tohoto jazyka a kultury vycítit. Výjimku tvoří jednání postav v afektivních situacích a především Assefova mluva. Jakožto muž

prudké povahy, stoupenec Talibanu, plný odhodlanosti bránit svou zemi za všech okolností, obsahuje jeho slovní rejstřík i některá slova vulgární. Poukažme na několik vulgarismů z jeho, ale i Amírových replik, i s jejich převedením do češtiny:

“Fuck the Russia!” (132) – „Rusáci ať jdou do prdele.“ (126)

“Not a goddamn thing!” (223) – „Ani jedno pitomé slovo!“ (206)

“Pull over, goddamn it!” (233) – „Zastavte sakra!“ (215)

“How is that whore these days?” (278) – „A jak se ta kurva pořád má?“ (253)

“What are you doing with that whore?” (278) – „Co děláte u té kurvy?“ (253)

“The bastards didn’t give a reason...” (283) – „Neuvedli proč, ti psi...“ (257)

“Afghanistan is like a beautiful mansion littered with garbage, and someone has to take out the garbage.” (285) – „Afghánistán je jako krásné sídlo, zaneřádné odpadky, a někdo, a někdo musí to svinstvo odklidit.“ (259)

Vulgarismy se řadí ke sloům expresivním, tabuovým, jejichž míra tabuovosti se s postupem času mění, stejně tak jako konotace, které dané slovo vyvolává. Čím vyšší je frekvence užívání vulgarismu, tím se jeho tabuovost a expresivita snižuje.⁹⁴ Knittlová zdůrazňuje, že v případě vulgarismů je při překladu nutné pamatovat na kontext jazykový i mimojazykový, zejména pak i na respektování pragmatického aspektu.⁹⁵ Následně zachycení a vystižení správné konotace lexikálního prvku představuje důležitý krok k zachování původního účinku na cílového čtenáře.⁹⁶

Expresiva ocitovaná výše lze označit za obecně známá a častá. Abychom byli konkrétní, jedná se o následující slova (uvádím i nejčastější české překladové protějšky): *fuck* (*do prdele, hovno, sakra*), *goddamn* (*zatraceně, sakra*), *whore* (*kurva, děvka*) a *bastard* (*bastard, parchant*). Jejich míra tabuovosti je nízká, proto se i v cílovém jazykovém systému musí najít odpovídající lexikum stejných konotací a intenzity. Podle mého názoru překladatelka zvolila dobře u prvních tří. Převedením slova „bastards“ na české „psi“ došlo, podle mého názoru, k mírnému snížení expresivity. Ačkoliv české slovo „pes“ může být užito pejorativním způsobem, považují ho v tomto

⁹⁴ Knittlová. 65.

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Ibid., 57.

případě za nedostačující, dokonce i neaktuální. Z čistě pragmatického hlediska se můžeme také zamyslet nad tím, zda by se zapřísáhlý islamista jako je Assef uchýlil k takové nadávce. Jako jinou možnost bych viděla například „parchant“, „zmetek“ či „hajzl“. Naopak poslední uvedený případ dokazuje opačnou situaci, kdy konotovaná míra expresivity českého „svinstvo“ je výše než původní „garbage“.

5. Ilustrační překlad

4

Roku 1933, kdy se narodil bábá a kdy Zahír Šáh započal čtyřicetileté období své vlády v Afghánistánu, dva bratři, mladíci z vážené a bohaté kábulské rodiny, usedli za volant sportovního Fordu svého otce. Naladění hašišem a opojení francouzským vínem srazili a smrtelně ranili na cestě do města Paghmánu jeden hazarský manželský pár. Policie přivedla poněkud zkroušené mladíky spolu s pozůstalým sirotkem, pětiletým synem zemřelé dvojice, před mého dědečka, vysoce váženého soudce a muže vynikající pověsti. Poté, co si vyslechl svědectví obou bratrů i žádost jejich otce o milost, oběma mladíkům nařídil, aby okamžitě odjeli do Kandaháru a na rok se zapsali do armády – a to i přesto, že jim jejich rodina nějakým způsobem dokázala obstarat zproštění z vojenské služby. Jejich otec je hájil, ovšem nijak vehementně, ale nakonec se všichni usnesli na tom, že trest je sice tvrdý, ale spravedlivý. Co se týče toho sirotka, můj dědeček ho adoptoval do rodiny a řekl služebnictvu, aby ho vychovávali, ale byli k němu laskaví. Tím sirotkem byl Alí.

Alí a bábá společně vyrůstali a hrávali si spolu – alespoň do té doby, než Alího nohu zmrzačila obrna – stejně jako jsme my dva s Hasanem vyrůstali o generaci později. Bábá nám vždy vypravoval o neplechách, které prováděli, a Alí jenom kroutil hlavou a namítal: „Ale také jím, sáhibe aghá, řekni, kdo všechno to uličnictví vymyslel a kdo byl jen poslušná loutka.“ Bábá se smál a položil Alímu ruku kolem ramen.

Ale ani v jednom z těch příběhů nikdy nemluvil bábá o Alím jako o svém příteli.

Zajímavé na tom bylo, že ani já jsem nepovažoval Hasana za svého přítele. Ne v tom běžném smyslu slova. I když jsme se spolu učili jezdit na kole bez držení anebo si vyrobili plně funkční domácí fotoaparát z kartonů. I když jsme celé zimy pouštěli draky a honili se za nimi. I když pro mě je tvář Afghánistánu tvář chlapce se špičatým jemným obličejem, oholenou hlavou a nízko posazenýma ušima, tvář podobnou čínské panence s úsměvem trvale poznamenaným rozštěpem rtu.

I přes to všechno. Minulost se přece nedá lehce překonat. Stejně tak víra. Nakonec já byl Paštun a on byl Hazára, já byl sunnita a on šíita, to už nikdy nemohlo nic změnit. Nikdy.

Jenže byli jsme kluci, co se spolu učili lézt, a ani to nemohla žádná minulost, menšinová příslušnost, společnost anebo náboženství změnit. Prvních dvanáct let života jsem si po většinu času hrál s Hasanem. Občas mi celé moje dětství připadá jako jeden dlouhý líný letní den strávený s Hasanem, kdy jsme se honili mezi spleť stromů v otcově zahradě, hráli na schovávanou, na policajty a zloděje, kovboje a indiány, týrali hmyz – našim nejvíc jsme se nepochybně vyznamenali, když jsme jedné včele vytrhli žihadlo a přivázali ji na provázek tak, že to tu chudinku při každém pokusu o vzletnutí strhlo zpátky.

Pronásledovali jsme *Kochi*, nomády, kteří na cestě do hor na severu projížděli Kábulem. Slyšeli jsme, jak jejich vozy přijíždějí do naší čtvrti, jejich ovce bečely, kozy mečely, rolničky ovázané kolem krku velbloudů zvonily. Běželi jsme se podívat ven na tu karavanu trmácející se naší ulicí, na muže se zaprášenými, větrem ošlehanými obličejí, a ženy oděné do dlouhých barevných přehozů, korálů a stříbrných náramků kolem zápěstí a kotníků. Házeli jsme po jejich kozách kamínky. Stříkali jsme jejich mezky vodou. Přiměl jsem Hasana, aby se posadil na zeď Churavých zrněk a prakem střílel na velbloudí zadky.

Viděli jsme spolu náš první western, *Rio Bravo* v Johnem Waynem, v Cinema Parku, přes ulici od mého oblíbeného knihkupectví. Pamatuji se, jak jsem žadonil u báby, aby nás vzal do Íránu, abychom se seznámili s Johnem Waynem. Bába se rozesmál hlubokým hrdelním smíchem – připomínajícím túrující kamion – až celý zbrunátněl, a když byl znovu schopen promluvit, vysvětlil nám princip dabování. Oba nás to ohromilo a zmátlo. John Wayne ve skutečnosti nemluví Farsí a nepochází z Íránu! Je to Američan, stejně jako ti přátelští, dlouhovlasí muži a ženy, které vždycky vidáme potulovat se kolem Kábulu oblečené do potrhaných pestrobarevných triček. *Rio Bravo* jsme viděli třikrát, ale *Sedm Statečných*, náš nejoblíbenější western, jsme viděli třináctkrát. Na konci každého představení se nám po tvářích kutálely slzy, když mexické děti pohřbívaly Charlese Bronsona, který, jak se později ukázalo, taky není z Íránu.

Potulovali jsme se po zatuchlých trzích v části Kábulu zvané Šári-Nau, neboli Nové Město, na západ od čtvrti Wazír Akbar Chán. Probírali jsme film, který jsme tehdy právě viděli, a pochodovali mezi hemžícími se davy návštěvníků, *bazarris*. Prodírali jsme se mezi obchodníky a žebráky, procházeli úzkými uličkami lemovanými řadou malých, přeplněných stánků. Bábá dával každému z nás kapesné deset afghánů týdně a my je utratili na nechlazené Coca-Coly a růžovou zmrzlinu posypanou drcenými pistáciemi.

Během školního roku jsme měli daný denní režim. Než jsem se já stačil vysoukat z postele a dovléct do koupelny, Hasan už byl umytý, stihl se s Alím pomodlit ranní *namáz* a připravit mi snídani: horký černý čaj se třemi kostkami cukru a krajíc opékaného chleba *naán* namazaného mou oblíbenou kyselkavou třešňovou marmeládou, vše úhledně prostřeno na jídelním stole. Zatímco jsem jedl a stěžoval si na domácí úkoly, Hasan mi ustlal, naleštil boty, vyžehlil na ten den oblečení, sbalil knížky a psací potřeby. Slyšel jsem, jak si pro sebe svým nosovým hlasem při žehlení v síni prozpěvuje staré hazárské písně. Pak mě bábá odvezl ve svém černém Fordu Mustang, autu, které všude přitahovalo závistivé pohledy, protože to bylo stejné auto, jaké řídil Steve McQueen v Bullittově případu, filmu, který v jednom z kin hráli celých šest měsíců. Hasan zůstal doma a pomáhal Alímu s každodenními domácími pracemi: ručně nám prali špinavé prádlo a věšeli ho na šňůru na dvoře, zametali podlahu, na trhu nakupovali čerstvý *naán*, marinovali maso na večeři, kropili trávník.

Po škole jsme se Hasanem sešli, popadli knížku a upalovali na kopec s rovným vrcholkem severně od pozemku mého otce ve Wazír Akbar Chánu. Nahoře byl malý opuštěný hřbitov s řadou neoznačených náhrobních kamenů a změtí křoví, která bránila průchodu uličkami. Déšť a sníh způsobily, že železná brána zrezivěla, stejně tak zchátrala i nízká hřbitovní zeď z bílého kamene. Poblíž vchodu na hřbitov stál strom, marhaník granátový. Jednou v létě, jsem do něj jedním z Alího kuchyňských nožů vyřezal naše jména: „Amír a Hasan, sultáni Kábulu“. Ten nápis oficiálně potvrdil, že ten strom patří jen nám. Po škole jsme s Hasanem vyšplhali do jeho větví a utrhlí si rudě zbarvená granátová jablka. Když jsme je dojedli a utřeli si dlaně do trávy, začal jsem Hasanovi předčítat.

Když jsem četl příběhy, protože Hasan sám číst neuměl, sedával na turka, sluneční paprsky a stíny listů marhaníku mu tančily po obličeji a on nepřítomně vytrhával stébla trávy ze země. To, že bude Hasan vyrůstat negramotný stejně jako Alí a většina Hazárů bylo rozhodnuto v momentě, kdy se narodil, pravděpodobně už ve chvíli, když došlo v Sanaubařině nehostinném těle k početí – ostatně, k čemu by sluhovi bylo umět číst? Avšak navzdory svému analfabetismu, nebo možná právě díky němu, se Hasan nechal vtáhnout do tajuplných zákoutí slov, která mu odepřeli, a svést jejich tajemstvím. Předčítal jsem mu básničky a pohádky, někdy i hádanky, ale těch jsem nechal poté, co mi došlo, že je Hasan umí vyřešit mnohem rychleji než já. Tak jsem mu četl jen lehkou literaturu jako třeba o neštěstích nešiky Mully Nasreddina a jeho oslíkovi. Pod tím stromem jsme sedávali hodiny, dokud se na západě slunce neschovalo za obzor, přičemž Hasan stále tvrdil, že ještě máme dost světla na další pohádku, další kapitolu.

Mně se nejvíc líbilo, když jsme při čtení narazili na nějaké slovo, které Hasan neznal. Dobíral jsem si ho, abych zveličil jeho neznalost. Jednou, když jsem mu četl pohádku o Mullovi Nasreddinovi, mě zastavil. „Co to slovo znamená?“

„Které myslíš?“

„Imbecil.“

„Ty nevíš, co to znamená?“ zeptal jsem se ho s úšklebkem.

„Nevím, Amíre aghá.“

„Ale vždyť to je tak známé slovo!“

„Ale já ho neznám.“ Pokud pocítil moje zlomyslné popíchnutí, tak to na svém obličeji nedal znát.

„No, všichni u nás ve škole ví, co to znamená,“ řekl jsem. „Tak jo. ‘Imbecil’. To znamená chytrý, vzdělaný. Ukážu ti to na větě. ‘Co se znalosti slov týká, Hasan je imbecil.’“

„Aha,“ přitakal.

Vždycky jsem se pak cítil provinile, a tak jsem se to snažil napravit tím, že jsem mu dal jedno ze svých starých triček nebo pokaženou hračku. Říkal jsem si, že se tím ten neviný žert spraví.

Hasan si nejvíce oblíbil knížku *Šáhname* s dobrodružnými příběhy z desátého století o starověkých perských hrdinech. Líbily se mu všechny

kapitoly, všichni šáhové dávnověku, Farídún, Zál i Rúdábé. Jeho, a vlastně i můj oblíbený příběh se však jmenoval „Rostam a Sohráb“, příběh o velkém válečníkovi Rostamovi a jeho čilém koni Rachšovi. Rostam v bitvě smrtelně raní svého chrabrého protivníka, Sohrába, aby se pak dověděl, že je jeho dávno ztraceným synem. Sklíčený žalem naslouchá Rostam slovům svého umírajícího syna:

Jestliže jsi vskutku otcem mým, pak sis potřísnil meč synovou krví životadárnou. Učinil jsi tak ze zarputilosti. Lásku tvou bylo mi libo získat zpět, zapřisahal jsem tě jménem tvým doufaje, že v tobě spatřím vlastnosti vyličené matkou mou. Ale nadarmo jsem žádal srdce tvého a nyní čas shledání našeho vypršel...

„Prosím, přečti to znovu, Amíre aghá,“ žádal mě Hasan. Někdy, když jsem tu pasáž četl, se v Hasanových očích objevily slzy a já se vždycky podivoval, pro koho pláče, pro žalem zkroušeného Rostama, který si svůj oděv máčí vlastními slzami a na hlavu sype popel, nebo pro umírajícího Sohrába, který netoužil po ničem jiném než lásce svého otce? Já sám jsem osud Rostama tragicky neviděl. Ostatně, není pravda, že v srdci každého otce se skrývá touha zabít svého syna?

Jednou v červenci roku 1973 jsem si z Hasana zase dělal blázny. Četl jsem mu a najednou jsem vyprávěl svůj vlastní příběh. Předstíral jsem, že čtu z knížky, pravidelně jsem obracel stránky, ale nevnímал jejich obsah, vytvářel jsem si svůj vlastní. Hasan to samozřejmě nepoznal. Pro něj se slova na stránce podobala tajemné, nerozluštitelné a zašifrované pavučině. Slova se stala tajnými komnatami a já měl od nich klíč. Když jsem se Hasana s přidušeným smíchem zeptal, jak se mu pohádka líbila, začal tleskat.

„Proč tleskáš?“ zeptal jsem se.

„To byla ta nejhezčí pohádka, jakou jsi mi poslední dobou přečetl,“ odpověděl a pořád tleskal.

Smál jsem se. „Opravdu?“

„Jo.“

„To je fascinující,“ mumlal jsem si. A myslel jsem to vážně. To by mě vůbec nenapadlo. „Fakt si to myslíš, Hasane?“

Pořád tleskal. „Bylo to skvělé, Amíre aghá. Budeš mi z ní číst i zítra?“

„Fascinující,“ utrousil jsem znovu se zatajeným dechem, protože jsem se cítil, jako bych zrovna na vlastní zahradě vykopával skrytý poklad. Cestou z kopce mi hlavou létaly myšlenky jak rachejtle v Čamanu. Řekl *nejhezčí pohádka, jakou jsi mi poslední dobou řečtel*. Už jsem mu stihl přečíst hodně pohádek. Na něco se mě ptal.

„Cože?“ zeptal jsem se.

„Co znamená ‘fascinující’?“

Smál jsem se. Pevně ho objal a vlepil mu pusku na tvář.

„Za co to bylo?“ zeptal se vyplašeně a zčervenal.

Přátelsky jsem do něj žduchl a usmál se. „Jsi princ, Hasane. Jsi princ a já tě mám rád.“

Ještě toho večera jsem napsal svou první povídku. Zabralo mi to třicet minut. Šlo o krátký temný příběh o muži, který našel kouzelný pohár a dověděl se, že pokud se jeho slzy dotknou poháru, změní se v perly. Přestože byl odjakživa chudý, žil šťastně a zřídka kdy plakal. Ale dokázal najít způsob, jak se rozesmútnit, aby mohl na svých slzách zbohatnout. Jak se mu perly hromadily, jeho chamtivost rostla. Na konci příběhu muž seděl na hoře perel s nožem v ruce a bezmocně plakal do poháru, svíraje v náručí svou milovanou zavražděnou ženu.

Toho večera jsem vyšel nahoru po schodech a zamířil se dvěma listy papíru, kam jsem načmáral svůj příběh, do bábova kuřáckého pokoje. Když jsem vešel, bába a Rahím Chán pokuřovali dýmku a usrkávali brandy.

„Copak to máš, Amíre?“ zeptal se mě bába, který ležel na pohovce s rukama za hlavou. Tvář měl zahalenou v závoji modrého kouře. Z jeho pohledu mi vyschlo v krku. Odkáslal jsem si a pověděl mu, že jsem napsal příběh.

Bába přitakal a s hraným zájmem se lehce pousmál. „No, to je dobře,“ prohodil. A víc nic. Jen se na mě díval skrz obláčky kouře.

Snad necelou minutu jsem tam stál, ale byla to jedna z nejdelších minut mého dosavadního života. Vteřiny se vlekly, jako by je oddělovala věčnost. Vzduch ztěžkl, zhoustl, stal se téměř nedýchatelným. Jako bych dýchal kamení. Bába na mě pořád hleděl, ale nenabídl se, že si povídku přečte.

Jako vždycky mě zachránil Rahím Chán. Natáhl ruku a upřímně se na mě usmál. „Můžu se podívat, Amíre džán? Strašně rád bych si ji přečetl.“ *Džán*, zlatíčko, takto důvěrně mě Bábá stěží kdy oslovil.

Ted' pokrčil rameny a vstal. Vypadalo to, že se mu ulevilo, jako by ho Rahím Chán vysvobodil. „Ano, ukaž to strýci, *káká* Rahímovi. Jdu se nahoru připravit.“ S tím z místnosti odešel. Většinou jsem bábu ctil téměř nábožně. Tenkrát jsem si však přál, abych mohl nechat ze svých žil vytéct tu jeho proklatou krev.

O hodinu později, když se zešeřilo, oba dva odjeli v bábově autě pryč na nějaký večírek. Než Rahím Chán odjel, dřepł si přede mě, vrátil mi mou povídku s dalším složeným kouskem papíru. Usmál se a mrknul na mě. „To je pro tebe. Přečti si to později.“ Pak se odmlčel a vyslovil jediné slovo, které mi dodalo víc kuráže pokračovat v psaní, než jakýkoliv kompliment, kterým mě kdy jaký editor počastoval. Řekl *Bravo*.

Když odjeli, seděl jsem na posteli a přál si, aby byl mým otcem Rahím Chán. Pak jsem přemýšlel o bábovi a jeho velkém mužném hrudníku a jak bylo příjemné, když si mě k němu přitáhl a držel mě, jak ráno voníval po víně Brut a jak mě jeho bradka lechtala na tváři. Najednou se mě zmocnil takový pocit viny, že jsem se zamkl v koupelně a začal do umyvadla zvracet.

Později v noci jsem se schoulil do postele a pořád dokola si četl vzkaz od Rahíma Chána. Zněl takhle:

Amíre džán,
tvůj příběh se mi moc líbil. *Mašalláh*, Alláh tě obdaroval velkým talentem. Ted' je tvou povinností ho zdokonalovat, protože člověk, který mrhá darem božím, je osel. Svůj příběh jsi napsal zajímavě a bez chyb. Ale nejzajímavější věcí na tom je, že jsi to napsal ironicky. Možná ani nevíš, co to slovo znamená. Ale jednou budeš. Je to něco, čeho se někteří spisovatelé snaží dosáhnout celou svou kariéru a nikdy toho nedocílí. Tobě se to povedlo hned napoprvé.

Amíre džán, u mě máš a vždy budeš mít dveře otevřené. Poslechnu si od tebe každý příběh, který budeš chtít vyprávět. *Bravo*.

Tvůj přítel,
Rahím

Vzpružený dopisem Rahíma Chána jsem popadl příběh a spěchal dolů do síně, kde na matracích spali Alí a Hasan. Spávali uvnitř v domě, jenom když bába odjel a Alí na mě musel dohlídnout. Zatřásl jsem Hasanem, abych ho probudil, a zeptal se ho, jestli si chce poslechnout mou povídku.

Promnul si ospalé oči a protáhl se. „Teď? Kolik je hodin?“

„O čas se nestarej. Tahle povídka je jedinečná. Napsal jsem ji sám,“ šeptal jsem a doufal, že neprobudím Alího. Hasanův obličej se rozzářil.

„Tak to ji *musím* slyšet,“ odpověděl a už ze sebe strhával příkrývku. Přečetl jsem mu ji v obýváku u mramorového krbu. Tentokrát jsem si se slovy nehrál, tohle se týkalo mě! Hasan byl perfektní posluchač v mnoha ohledech, byl plně ponořený do příběhu, ve výrazu jeho obličeje se odrážela každá událost. Když jsem dočetl poslední větu, potichoučku mi zatleskal.

„*Mašalláh*, Amíre aghá. Bravo!“ Úplně zářil.

„Líbila se ti?“ zeptal jsem se a podruhé si vychutnával – a jak moc – kladnou odezvu.

„*Inšalláh*, jednou z tebe bude výborný spisovatel,“ řekl Hasan. „Lidé po celém světě budou číst tvoje povídky.“

„Přeháníš, Hasane,“ odpověděl jsem, ale zbožňoval jsem ho za to.

„Ne. Budeš vynikající a slavný,“ trval na svém. Pak se odmlčel, ale jako by stále chtěl něco dodat. Zvažoval svá slova a odkašlal si. „Mohl bych se tě ale zeptat na něco ohledně tvé povídky?“ zeptal se ostýchavě.

„Jasně.“

„No, ...“ začal, ale nedořekl to.

„Řekni mi to, Hasane,“ pobídl jsem ho. Usmál jsem se, ale najednou si ten autor ve mně nebyl jistý, jestli to chce slyšet.

„No,“ pokračoval. „Chtěl bych vědět, proč ten muž zabil svou ženu? Proč se vlastně vůbec potřeboval cítit tak smutný, aby plakal? To si nemohl třeba jen přivonět k cibuli?“

Omráčilo mě to. Vůbec mě to nenapadlo, až když to vyslovil, bylo to tak zřejmé a jednoduché. Beze slov jsem pohyboval rty. Zdálo se, že sotva jsem toho večera odhalil tajemství jednoho ze záměrů psaní, totiž ironii, poznal jsem současně i jednu z chyb, dějovou mezeru. A ze všech lidí mě na to upozornil zrovna Hasan. Ten, který neuměl číst, za celý svůj život nenapsal

jediné slovo. Do ucha mi náhle zašeptal chladný a temný hlas, *Co on může vědět, ten negramotný Hazára? Nikdy z něj nebude nic jiného než kuchař. Jak se opovažuje tě kritizovat?*

„Víš,“ začal jsem. Ale už nikdy jsem tu větu nedořekl.

Protože se Afghánistán najednou provždy změnil.

5.1. Komentář

5.1.1. Pragmatické hledisko

Některých aspektů souvisejících s problematikou překladu cizojazyčného díla se tato práce dotkla již v předešlých kapitolách. Komentář ilustračního překladu si klade za cíl poukázat na konkrétní situace, úryvky či jednotlivosti komunikátu, u nichž by při jejich převodu z výchozího jazyka do jazyka cílového mohlo dojít ke komplikacím. Najít vhodný překladový protějšek, tj. funkční ekvivalent, vyhovující úzu cílového systému nelze považovat za jednoduchý krok; jedná se o proces, ve kterém musí překladatel zvážit několik možností najednou, aniž by porušil funkčnost komunikátu, který je mu předložen.

Ilustrační překlad obsahuje převedení celé čtvrté kapitoly románu *The Kite Runner* z angličtiny do češtiny. Několik aspektů již bylo okomentováno výše, a proto se k nim již nebudeme vracet, nicméně poukážeme na jiné, taktéž důležité a translatologicky zajímavé. Pakliže se ilustrační překlad evidentně liší od publikovaného, zmiňuji a komentuji obě varianty.

Pro začátek pohlédněme na ilustrovaný komunikát z hlediska pragmatického. Zaměříme-li se na geografické termíny jako *Afghanistan*, *Kabul*, *Wazir Akhbar Khan*, *Paghman*, *Chaman* či *Shar-e-Nau*, otazník vyvstane nad posledními třemi jmenovanými. Zatímco *Afghánistán* a *Kábul* apod. jsou názvy známé, zbylé tři, jak usuzuji, mnoho českým obyvatelům neprozradí. Hosseini u dvou z nich uvádí paralelní překlad (viz příloha), u *Paghmánu* vysvětlení chybí. Kondrysová jej taktéž neuvádí, já jsem se naopak přiklonila k možnosti název blíže specifikovat. Konkrétně ve čtvrté kapitole autor zmiňuje jak název státu, měst, tak i měských čtvrtí, proto jsem slovo *Paghman* pro lepší srozumitelnost opatřila dovysvětlením „město“. Navíc v případě tří posledně jmenovaných nacházíme potíže i s jejich přepisem do

českého jazyka. *Shar-e-Nau*, jedna ze čtvrtí Kábulu, nemá v češtině ustálený přepis. V internetových prohlížečích se v českém textu, tedy i přepisu, vyskytuje minimálně, proto nelze jinak než improvizovat. Jedna z možných variant by znamenala ponechat původní tvar slova i v překladu, což by na druhé straně kontrastovalo s jinými výrazy, které přepsány jsou; druhou variantou je pokusit se o přepis. Vycházela jsem tentokrát z anglické formy slova. Podle výslovnosti skupin hlásek v angličtině (sh = š, e = í) jsem došla ke konečnému „Šár-í-Nau“. *Shar-e-Nau* lze také přepisovat jako *Shari Nau* či *Sharinau*, proto jsem se i v češtině přiklonila k ekonomičtějším zápisu „Šárí-Nau“.

Pod posledním uvedeným zeměpisným termínem *Chaman* se skrývá jedno z afghánských měst. Jeho česká forma je buď nezměněná, tedy *Chaman*, nebo v českém systému asimilované podobě *Čaman*. Jelikož se ve své práci zajímám o možnosti převádění cizích slov do češtiny, rozhodla jsem se pro počeštěné „Čaman“.

Další kulturní, respektive literární záležitost představuje *Shahnamah*, neboli Kniha králů. Jakožto velmi stará a hodnotná literární památka patří její titul mezi frekventované a známé, nicméně jeho přepis opět není pevně ustálen. Setkáme se s variantami, např. *Shahnama*, *Šáhname*, *Šahnama* či *Šáhname* aj. Do svého překladu jsem začlenila variantu „Šáhname“, protože se v internetových prohlížečích vyskytuje častěji, zatímco Kondrysová zvolila „Šáhnáma“, tedy název, již se dle mého soudu objevuje jen minimálně. S *Šáhname* souvisí i jedna lidový příběh o Mullovi Nasreddinovi⁹⁷ a jeho oslíku. Kondrysová úsek „the misadventures of the bumbling Mullah Nasruddin“ (28) přeložila jako „lidové pohádky o nedovtipném mullovi Nasreddinovi a jeho oslu“ (33). Jedno ze slov, ve kterých se lišíme, je „misadventure“ (nešťastná náhoda, nehoda). Kondrysová jej generalizuje na „lidovou pohádku“, do čehož současně zahrnuje i informaci o žánru citovaného literárního díla. Myslím si, že Mulla Nasreddin je natolik známá postava, že není potřeba dalšího vnitrotextového vysvětlování. „Misadventures“ lze jednoduše přeložit jako „neštěstí“.

⁹⁷ Mullah Nasruddin či Mulla Nasreddin je velice oblíbená humorná pohádková postava Středního Východu, se kterou se pojí velké množství anekdot a příběhů. 10.11.2009 <<http://www.immediex.com/mullanasrudin.html>>.

Obtížněji se volí správný překladový protejšek u slova „bumbling“. „Bumble“ může mít mnoho různých významů, např. vrávorat, blekotat, blábolit, potácet se, dunět aj. Ve spojitosti s „neštěstím“ se jako vhodná kombinace jeví obrat „nešika“, které nejen ozřejmňuje vlastnost postavy, nýbž nám dává vzniknout i aliteraci ve dvou po sobě jdoucích slovech, která mohou mít pro název příběhu efektivnější výsledek. K podobné situaci dochází u slova „donkey“. Považuji za vhodnější jej do češtiny převést jako deminutivum „oslík“, protože se jedná o pohádkový příběh určený pro děti.

Za nejproblematictější místo překladu čtvrté kapitoly můžeme však považovat jiný název, a to název místa, kde si Hasan s Amírem často hrají – „the Wall of Ailing Corn“ (26). Z kontextu vyplývá, že se jedná o vymyšlený název obou chlapců, nikoliv o oficiální označení. I když víme, že jde o přezdívku, považuji za správné, narozdíl od oficiálního překladu, respektovat originál a ponechat název místa s kapitálkami. Lexikální spojení „ailing corn“ představuje pro překladatele malý oříšek. „Ailing“ nese význam nečeho nezuživého, churavějícího či stonavého; „corn“ znamená obilí, kukuřice, zrní apod. Při překladu musíme vzít v potaz, že autor románu píše americkou angličtinou, tudíž nejvíce odpovídajícím výrazem k dosažení je význam „kukuřice“. Nejtypičtějšími plodinami Afghánistánu jsou však obilniny jako pšenice či ječmen. Obojí je možné a volba závisí zcela na překladateli. Jako první si uveďme řešení Kondrysové, ve kterém chybí informace o tom, že se jedná o název místa, o přezdívku: „...vylezl na zeď kukuřičných mrzáčků a z praku střílel...“ (31). Sama navrhuji jiný překlad, ve kterém zachovávám původní formu slovního spojení a ponechávám čtenáře, aby si sám doplnil plodinu, o kterou se jedná: „...se posadil na zeď Churavých zrněk a prakem střílel...“ (il. 57). Otázka, zda v překladu kapitálku ponechat či eliminovat, byla zodpovězena v okamžiku, kdy se v knize tento název objevil ještě několikrát. Pokud bychom toto sousloví nevnímali jako název, pak by jeho doslovné opakování působilo stereotypně a bez inovace; jako název pak při opakování se v textu působí přirozeně a nerušeně.

Fakt, že nedodržení pragmatického aspektu zásadně narušuje původní linii jazyka i stylu, podtrhuje například překlad následujícímu útržku: „...their families had somehow managed to obtain them them exemptions from the draft.“ (25) Z překladatelského hlediska nelze vyloučit možnost, že bychom

danou část věty převedli do češtiny jako „jejich rodiny jim obstarali zelenou knížku“. Podávaná informace obou je shodná, v obou případech víme, že se popisované osoby nemuseli účastnit vojenského výcviku. Z čistě pragmatického hlediska však uvedený překlad není možný. Význam zelené knížky jako dokumentu zprošťujícího osobu od vojenské služby existuje v povědomí několika národů, nikoliv však všech. Nelze ji tedy považovat za univerzálii, která bude ve stejné míře srozumitelná pro všechny. V textu Hosseiniho by tento výraz budil dojem, že i v Afghánistánu funguje systém vojenských zelených knížek, což ovšem není pravda, a proto by bylo toto řešení nesprávné.

5.1.2. Vertikální členění komunikátu

Hosseiniho román se řadí k těm, kde je pásmo vypravěče realizováno v ich-formě, vyprávěním jedné z postav, v našem případě protagonisty. Repliky ostatních postav, tak i vypravěče samotného jsou vždy signalizovány uvozovkami. Na okraj zmiňme, že se vnitřní řeč vypravěče v některých případech realizuje kapitálkami, jindy kurzívou, které se musí v cílovém textu zachovat jako stylistická specifičnost autora.

Za charakteristický prvek Hosseiniho dialogů lze nepochybně pokládat užití sekundárního jazyka. Zejména v oblasti zdvořilostních frází a religiózních pozdravů nedochází k pragmatické adaptaci. I v překladu je potřeba tuto skutečnost respektovat a ponechat původní stylistickou specifičnost autora. Ilustrační překlad předkládá zejména dialog mezi dvěma chlapci, Hasanem a Amírem, kdy je z dialogu patrná jejich sociální diferenciacce. Repliky Hasana jsou zdvořilé, respektující Amíra a uvědomělé svého místa ve společnosti. Naopak Amírova mluva je uvolněnější, vzdělanější, dokonce i s prvky ironie, kterou si Amír ze svého postavení může vůči Hasanovi dovolit. Jednu z takových situací vidíme i v ilustračním překladu, kdy Hasanovo spektrum cizích slov zdaleka nedosahuje stejné šíře jako Amírovo. Slovo „imbecile“ (28), které Amír vysvětluje, znamená pro překladatele další rozhodování, zda ho ponechat ve stejném tvaru či nikoliv. Do kontextu musí být zařazeno nějaké cizí slovo, o kterém se dá předpokládat, že by jej dítě Hasanova věku nemuselo znát. Za přiměřené funkční ekvivalenty můžeme považovat slova jako *debil*, *imbecil*, *idiot*, popř.

kretén či *dement*, přičemž každé z nich nese jiný stupeň inteligentního vývoje. Zvolila jsem slovo „imbecil“, tj. ponechala původní lexikum objevujícího se v originálu, protože má nejvyšší předpoklady k tomu, aby mu dítě nerozumělo – etymologie se liší od typicky českých slov a tři slabiky zaručují dostatečnou komplikovanost ve snaze si slovo zapamatovat.

Podobně je tomu při převádění dalšího uvedeného adjektiva „fascinating“ (30), kterému Hasan nerozumí. V českém rejstříku opět musíme hledat takové slovo, které by odpovídalo dostatečné míře cizosti; adjektivum „fascinující“ splňuje veškeré požadavky – délku, netypičnost (začíná konsonantem „f“) a cizí původ. Podobně jako v předchozím případě jsem původní lexikum převzala i do cílového textu, protože jej považuji za nejvhodnější a současně respektující předlohu. V obou případech se shodují s Kondrysovou.

Za zajímavý fenomén můžeme považovat převádění slovesa „say“ z angličtiny do češtiny. Ve většině případů dochází ke specifikaci lexika, tj. jeho rozšíření či zúžení na sémantické rovině. Zatímco angličtině vyhovuje stále se opakující sloveso, systém češtiny preferuje perstrý rejstřík, proto se anglické „say“ do češtiny převádí různě. Jmenujme alespoň některé z výrazů užitých v ilustračním překladu: zeptat se, říci, přitakat, žádat, odpovědět, prohodit, pobídnout či pokračovat.

5.1.3. Zájmeno „svůj“

Angličtina na rozdíl od češtiny nedisponuje zvratným přivlastňovacím zájmenem „svůj“, jež přivlastňuje podmětu příslušné osoby, předměty apod. Zatímco angličtina na jeho místě užívá zájmen přivlastňovacích (samostatných i nesamostatných). Při překladu se mnohdy stává, že překladatel automaticky převezme tvar původního zájmena i do cílového komunikátu, aniž by si uvedomil, že čeština nabízí jiné řešení. Několik popisovaných případů můžeme ilustrovat i na výše uvedeném překladu:

“...the grief-stricken Rostam who tears his clothes...” (29) – „...pro žalem zkroušeného Rostama, který si svůj oděv máčí vlastními slzami...” (il. 60)

“I... and made up my own.” – „...vytvářel jsem si svůj vlastní.“ (il. 60)

“You have written your story with sound grammar and interesting style.” (32) – „Svůj příběh jsi napsal zajímavě a bez chyb.“ (il. 62)

“Hasan... had never written a single word in his entire life.” (34) – „Ten... za celý svůj život nenapsal jediné slovo.“ (il. 64)

5.1.4. Nominálnost angličtiny versus slovesnost češtiny

Jak jsme již uvedli, hlavní rozdíl mezi češtinou a angličtinou tkví ve formálních prostředcích obou jazyků, tj. hojnější užívání vedlejších vět v češtině oproti jmenným tvarům v angličtině. Angličtina je bohatší o větné kondenzory typu gerundia.⁹⁸ Ukažme si na konkrétních příkladech ilustračního překladu jednu z možností, jak převádět gerundia výchozího jazyka do cílového:

“Never mind that we spent entire winters flying kites, running kites.” (25) – „I když jsme celé zimy pouštěli draky a honili se za nimi.“ (il. 56)

“We would hear their caravans approaching our neighbourhood...” (26) – „Slyšeli jsme, jak jejich vozy přijíždějí do naší čtvrti.“ (il. 57)

“I remember begging Baba to take us to Iran...” (26) – „Pamatuji se, jak jsem žadonil u báby, aby nás vzal do Íránu...“ (il. 57)

“I’d hear him singing to himself in the foyer as he ironed...” (27) – „Slyšel jsem, jak si pro sebe svým nosovým hlasem při žehlení v síni prozpěvuje staré hazárské písně.“ (il. 58)

Vidíme, že nejvhodnější strategií se jeví přeložit gerundium jako vedlejší větu. Pokud bychom ponechali v cílovém komunikátu nominální tvar, výsledný text by nepůsobil přirozeně a jmenné tvary by narušovaly plynulost jazyka.

Z vlastní zkušenosti považuji za jeden z nejobtížnějších překladatelských oříšků převod anglických sekundárních adjektiv do češtiny. O jednom případě jsme se již zmínili v kapitole o překladu názvu díla, nyní vyjmenujme, méně složité, objevující se v ilustračním překladu: “voice dubbing” (princip dabování), “rosewater ice cream” (růžová zmrzlina), “secret hearts harbor” (v

⁹⁸ Dušková 542.

srdci se skrývá) nebo “plot hole” (dějová mezera)⁹⁹ aj. Sekundární adjektiva tedy můžeme překládat různě – jako adjektiva (atribut kongruentní), substantiva (atribut nekongruentní), popř. i slovesně, kdy je část slovního spojení vyjádřena slovesem.

⁹⁹ Hosseini, *The Kite Runner* 26, 27, 29, 34.

6. Slovník orientálních výrazů citovaných v diplomové práci

<i>ághá</i>	- pán
<i>ághá</i>	- pán
<i>aját</i>	- znamení, zázrak (odkazuje k verši v Koránu)
<i>bábá</i>	- otec
<i>babalú</i>	- strašidlo
<i>baččem</i>	- dítě moje
<i>bachšiš</i>	- bakšiš (odpuštění)
<i>bazzarris</i>	- obchodníci; uspěchaní lidé
<i>boboreš!</i>	- Odřízni ho! (pokřik při slavnosti pouštění draků)
<i>buzkaší</i>	- afghánská národní hra na koních
<i>čapandáz</i>	- jezdec ve hře „buzkaší“
<i>dhú-l-hidždža</i>	- dvanáctý islámský měsíc
<i>díniját</i>	- náboženství
<i>dóstet dáram</i>	- miluji tě
<i>džán</i>	- duše, život (přen. miláček, drahoušek)
<i>eid mubáarak</i>	- zvolání „Šťastný Íd!“
<i>eid</i>	- třídní svátek následující po ramadánu
<i>góšchor</i>	- požírač uší
<i>hadždž</i>	- pouť do Mekky
<i>chai</i>	- čaj
<i>chála</i>	- teta, matčina sestra
<i>chán</i>	- titul vládce, hlavy komunity, pokud je užito v postpozici má platnost „pán“
<i>chodá haféz</i>	- Sbohem, doslovně „Bůh ochránce“
<i>íd al-adhá</i>	- viz ide-kórbán
<i>ide-korbán</i>	- svátek připomínající den, kdy prorok Ibrahím téměř Bohu obětoval vlastního syna
<i>inšálláh</i>	- zvolání „Vůle Boží!“
<i>káká</i>	- strýc, otcův bratr
<i>kofta</i>	- masové koule ze skopového masa kořeněné omáčkou
<i>kochi</i>	- nomádi
<i>korma</i>	- nakládání a dušené maso s omáčkou

<i>kursí</i>	- sedadlo; druh domácího vytápění (stolička, přes kterou se přehazuje houně, pod níž je pánev se žhavým dřevěným uhlím – lidé usedají pod houni s nohama k ohni)
<i>mard</i>	- muž
<i>mašalláh</i>	- zvolání „Bůh buď pochválen!“
<i>modžarrad</i>	- svobodný
<i>namáz</i>	- modlitba, která se opakuje pětkrát denně
<i>námús</i>	- čest, dobrá pověst
<i>nán</i>	- chléb
<i>nang</i>	- hanba, ostuda
<i>nazr</i>	- přísahu Bohu, náboženský dar
<i>nikáh</i>	- svatební obřad
<i>qiyamat</i>	- Soudný den, vzkříšení
<i>sabzi čelou</i>	- rýže vařená se zeleninou a luštěninami
<i>sahib</i>	- přítel, pán
<i>salám alejkum</i>	- muslimský pozdrav „Mír s Vámi“
<i>saratán</i>	- rakovina
<i>šáh</i>	- označení pro krále
<i>Šáhnama</i>	- afghánská středověká epika
<i>šerdžangi</i>	- básnická soutěž, boj o verše
<i>širíní chori</i>	- zasnubní obřad, pojídání sladkostí
<i>šorba</i>	- polévka
<i>tár</i>	- drát, struna
<i>tašakkor</i>	- děkuji
<i>túphan ághá</i>	- pán vichrů
<i>vatan</i>	- vlast
<i>zakát</i>	- povinná almužna, odváděná každoročně muslimy z určitých druhů majetku, zejména z plodin a dobytka

7. Závěr

Cílem této diplomové práce bylo představit a analyzovat překlad beletristického díla afghánsko-amerického spisovatele Khaleda Hosseiniho *The Kite Runner*, který v České republice vyšel v roce 2007 pod názvem *Lovec draků*. Ačkoliv prvotním záměrem této práce bylo vytvořit a okomentovat vlastní ilustrační překlad, po oficiálním uvedení knihy na český trh v překladu Evy Kondrysové se moje práce zaměřila i na jeho analýzu a srovnání s vlastním navrhovaným překladem.

S ohledem na původ autora románu a místo, kde se jeho děj odehrává, byla pozornost věnována pragmatickému aspektu, jakožto velice důležité součásti překladatelského procesu. Každý překladatel, pokud chce docílit funkčního převedení výchozího komunikátu do komunikátu cílového, musí vzít v potaz veškeré kulturně-sociální odlišnosti národností, náboženských příslušností, společenského postavení či jazyka všech zúčastněných stran. Dále jsme nastínili kulturu a historickou situaci v Afghánistánu, bezprostředně se týkající postav románu, abychom porozuměli kulturnímu i historickému kontextu, který Hosseini ve svém díle vykresluje. Kulturně a sociálně specifické prvky komunikátu byly okomentovány v kapitole o exotizaci, kde jsme se současně pokusili zodpovědět otázku, jak se vypořádat se třetím (perským) jazykem v textu a jak přepisovat perské lexikum. Poukázali jsme na široké spektrum perské slovní zásoby v Hosseiniho díle, a uspořádali jsme ji do několika kategorií. Strategie při signalizaci cizího jazyka v textu byla zkonfrontována i se stejnojmennou filmovou adaptací románu.

Další část této diplomové práce představovala kapitola o překladu názvu díla. Zjistili jsme, že systém českého jazyka neumožňuje převzít původní podobu názvu originálu do cílového jazyka, a představili jsme si možné strategie, které by měl překladatel zvážit, než se pro výslednou variantu rozhodne.

S ohledem na stylistickou variantnost autorova komunikátu se jedna z kapitol zaměřila na stylistické prostředky, které se v textu objevily, stejně tak jako na různé styly, jimiž Hosseini svou prvotinu ozvláštnil. Uvedli jsme několik ukávek v původním znění, které jsme následně porovnali s oficiálním publikovaným překladem a opatřili komentářem i vlastními návrhy dalších

možných řešení. V rámci stylistických specifik románu jsme se věnovali systému grafického znázornění slov či slovních spojení nejen v replikách postav, ale i v tzv. vnitřní řeči vypravěče Amíra. Dále jsme představili postupy při převádění zkratkových slov do češtiny, podobně jako slov pejorativních, respektive vulgráních, či interjekcí.

Samostatná kapitola byla věnována ilustračnímu překladu čtvrté kapitoly Hosseiniho prvotiny, na kterém jsme demonstrovali jiné možnosti a postupy při překladu, než jaké předkládá publikovaný překlad z dílny překladatelky Evy Kondrysové. Komentář ilustračního překladu se zaměřuje na výběr tzv. *cruces translatorum*, respektive nejpodstatnější otázky, na které si musí překladatel odpovědět, než zvolí výslednou variantu komunikátu. Řeč byla o systémových rozdílech obou jazyků – o nominálnosti analytické angličtiny a slovesném charakteru flektivní češtiny, o využití českého zvrátého zájmena „svůj“, o charakteru vertikálního členění textu a v neposlední řadě o pragmatickém aspektu ukázky.

Na závěr byla diplomová práce doplněna slovníčkem perských termínů, se kterými se v průběhu práce pracovalo, a dvěma přílohami ukávek z originálu a oficiálně publikovaného překladu.

8. Resumé

The aim of this diploma thesis was to analyze the translation of a single specific literary work called *The Kite Runner*, which was written by an Afghan-American belletrist Khaled Hosseini. The primary intention of the thesis was to make own, illustrative translation of the novel and to investigate the translation strategies, so that a clear and functional text would be provided for the target audience. While in process, Hosseini's novel was enlisted among the world bestsellers and therefore officially translated into Czech by Eva Kondrysová in 2007. Subsequently, the aim of this thesis began to focus on the analysis of the officially published translation and its comparison with the illustrative one.

The thesis opens with an introductory chapter devoted to pragmatic aspects of translation. Generally, any translation process can be described as an attempt to transfer as much information as possible from the source text to the target text; in other words, to make the translation functionally equivalent to the original in terms of adjusting the linguistic as well as cultural or sociological aspects to the system of the target code.

Hosseini's novel reflects two different worlds – the Afghan one and the American one – where each of them can be characterized with specific culture, language, history or traditions. Moreover, there are two languages included in the novel: English and Persian. Besides that, the translator has to deal with a few expressions in Russian too. All of these are a matter of the phenomenon of pragmaticism.

At first, a brief modern history of Afghanistan (including the Taliban movement) is being mentioned to portray the Afghanistan that Hosseini describes in his work. Attention is also devoted to the hierarchy system based on religious and social differences between ethnicities. The largest ethnic group living in Afghanistan are Pashtuns, the Sunni Islamists. On the other hand, one of the least respected ones are Hazara people, the Shia Muslims. The difference between them plays an important role when the protagonist and his friend are concerned. The translator deals with the cultural differences in terms of the religion and social hierarchy of a Muslim society that is not considered to be traditional in the Czech Republic.

Secondly, the author and his work are briefly introduced. As mentioned above, Khaled Hosseini is an Afghan-American writer who emigrated to the United States of America after the Russian corps broke into Afghanistan in 1980. His first novel *The Kite Runner* portrays a sad story of the friendship between two boys: Amir (Pashtun) and Hassan (Hazara) who enjoy time spent together, especially running kites, until the marginal point of the plot when Hassan gets raped by another Pashtun boy Assef, which reminds him of his low social rank. After that, everything changes. Amir cannot bear the shame of not being able to help Hassan in such a sensitive situation; and Hassan, on the other hand, cannot come to terms with his humiliation and a change in Amir's attitude towards him. After the Russian army invades the country, Amir leaves with his father to the United States of America. Later, he is informed that Hassan and his wife were shot to death by the Taliban and they had left a child behind. Amir takes the opportunity to vindicate himself and in the end, he saves Hassan's son and adopts him.

Concerning the cultural and religious aspects of the novel, there is introduced the term of "exotization". Next to creolization and naturalization, it is one of the typological groups of cultural determination. In exotization, the foreign features outnumber the domestic ones. The exotic elements stress the colour of the lexicon that is taken from various spheres of lexical canon. As mentioned above, in *The Kite Runner*, as it is a bilingual novel, the reader comes across two types of vocabulary – English and Persian. For the purpose of this thesis, there were introduced two terms to distinguish both languages: English as a primary language and Persian as a secondary language. Usage of more than source and target languages in translation is called "multilingualism". It covers any lexical units of the third language in translation with no respect to its extend (word, sentence, paragraph, etc.).

In the process of translating Hosseini's novel into Czech, English as the primary language is being translated into Czech. According to Jan Vilíkovský, there are two options in dealing with the secondary language. The first of them is to take over the secondary language that is present in the original. In the other case, the original secondary language can be substituted by another code of the same function. Talking about this particular novel, Persian language in *The Kite Runner* plays a very important role as it represents the country and

Afghan people. The first part of the novel takes place in Afghanistan therefore if Persian was substituted by another language, the communicative function would be disrupted. The image of Afghanistan and its inhabitants would be disturbed by citizens speaking any other language than Persian; therefore all the Persian vocabulary present in the source text is accepted to the target text too.

The foreign elements have characteristic orthographical and morphological features that create the notion of a third language present in the plot. In comparison to the book, the motion picture of the same name that was released in the Czech Republic in 2008, deals with the languages in a different way. Although, both languages are present there, the amount of each of them differs. In the book, Persian vocabulary that is mixed with English signalizes the speech of an Afghan citizen; the film adaptation substitutes the whole part of the plot that takes place in Afghanistan by Persian rejoiners in the full length. The film-makers avoided dealing with a mixed code and divided the film into two parts – the one that is spoken only in Persian and another, that is spoken in English (with only a few Persian lexical units included). With respect to the pragmatic aspect, the Czech version of the film was not dubbed but provided by subtitles so that both of the languages are explicit.

Going back to the Persian language itself, its transfer to another language proceeds with respect to the transcription rules. When Czech is concerned, there have not been specific rules on how to do it. Linguistic approaches differ in the strategies of transcribing Persian into Czech. Therefore, the translator does not have to take into consideration the system of Persian language only but also the English transcription in the original text might help to find the right form of the verb. Of course, every Persian word has to be assimilated to the Czech phonological and orthographical system. An illustration of transcription possibilities is added to this thesis (see page 24).

Looking for the translation counterparts of source (or secondary) language seems to be an interesting phenomenon. Hrdlička, influenced by Barchudarov, differentiates three main types of semantic relations between lexical unit of source and target language:

a) **equivalency** (in the case that lexical unit bears only one meaning – e.g. the names of towns, countries, or days of the week)

b) partial equivalency (lexical units has more than one meaning and it can differ from its counterpart in the target language)

c) no equivalency (lexical unit is missing in the target language)¹⁰⁰

In Hosseini's case, it was him who solved the questions of finding functional equivalents. Being aware of the fact that Persian is not a common language in the United States of America, he provided his Persian vocabulary with parallel intertextual explanation in English. Therefore the role of the translator was based mainly on correctly transferring the vocabulary into the target code, respectively assimilating the form of Persian word to the target code system.

As there is a wide range of Persian lexicon present in the novel, minor chapters were created where the foreign lexical units are thematically categorized. One of the categories is represented by proper names and their adjusting to Czech code system when morphology and flexion are concerned. The next chapters focus on toponyms, honorifically classifying adjectives, nicknames, religious, holiday, gastronomy or kinship terms. Each of these categories contains several illustrative examples from the novel.

One of the *cruces translatorum* is the translation of the title. Analyzing a novel, the title, is a very important part of the book. According to Levý's theory, *The Kite Runner* can be perceived as a thematic and symbolic title that depicts the atmosphere of the book.¹⁰¹ Containing the secondary adjective "kite", the title appears to pose a challenge because Czech language lacks secondary adjectives in its system. For that reason the secondary adjective has to be substituted for a postponed attribute "Lovec draků". In addition, the thesis discusses the connotations of the Czech word "drak", which primarily carries the connotation of a legendary fire spitting creature (dragon) rather than a "kite". To communicate the same information, the Czech lexical unit "drak" has to be specified by an adjective "papírový" (paper kite). Nevertheless, such an expression would disturb the economy of the title. The official "Lovec draků" and the illustrative "Honba za drakem" are a compromise, although the right meaning is hidden. Nevertheless, the real meaning of the Czech word "drak" can be specified in the first chapter of the book. Also, Czech common knowledge culturally differs from the Afghan kite running. Here again, the

¹⁰⁰ Hrdlička 139.

¹⁰¹ Levý 153-156.

translator has to deal with the cultural difference between the two texts. While in Afghanistan, there is a tradition in kite flying and running, Czechs know only kite flying.

Also, one of the translation universals, the explicitness, or intellectualization as Levý calls it,¹⁰² is demonstrated in the Hosseini's lexis and syntax. Besides that, the thesis focuses on the stylistic variety of the text. From the translator's perspective, it is necessary to copy the stylistic level of the original. Each belletrist creates his own specific style that should be reflected in the translation too. Keeping the stylistic level is one of the most important skills in the art of a translator. In Hosseini's work, the translator comes across English of the Early Modern English Period, formal and informal English in terms of correspondence, excerpts from songs, poems or Muslim prayers.

In connection with the stylistic specificity, a minor chapter is devoted to the translation of the interjections. Having stylistically marked devices, the interjections have to be functionally replaced in the translation. Although both Czech and English languages have interjections in their systems, there are differences in spelling and phonology. From the interjections cited in this thesis it is clear that their translation into Czech cannot be realized automatically in all the cases. In this particular translation, Eva Kondrysová replaced some of the interjections, such as *hey*, *twiiiiit*, *hmm* or *rat-a-tat-tat*, with their Czech functional equivalents *hej*, *fííí*, *hmm* or *ra-ta-ta*. The other ones are eliminated or compensated with a verbal expression, for example *phht-phht – syčet*, *scribble scribble – čmáral a čmáral* etc. This transposition is unavoidable with respect to the verbal character of the Czech language.

Dissimilarity between the two languages can be seen in the usage of the acronyms and abbreviations. English contains a lot of abbreviations that are internationally widespread and frequently used. Some of them entered Czech vocabulary without translation or any change in spelling. Going back to Hosseini's work, most of his abbreviations and acronyms are medical terms (see page 51). There are three strategies of coping with them: to adopt them, to specify them with a general classifier, or to compensate them with a Czech

¹⁰² Levý 145.

term. The last named is again a matter of pragmaticism. Let us illustrate this phenomenon on a particular example: ICU (an Intensive Care Unit) has a Czech functional equivalent JIP (Jednotka intenzivní péče). If left in the original form, it would not communicate the same amount of information that is communicated in the original because the abbreviation “ICU” is not coined in the Czech language system as an official term. The translator though, did not replace it by “JIP” but rather translated it, which was not necessary. The second of the strategies mentioned above is specification. Let us provide another example: hMG (Human Menopausal Gonadotropin) is not known among the Czech people, therefore it was specified with a classifier “lék” (medicament). The last option of the translator is to avoid the acronym or abbreviation, or to generalize it: HMO (Health Maintenance Organization) was eliminated and generalized to “pojišťovna” (insurance company).

Concerning the author’s style, another chapter of the thesis is devoted to other stylistically marked devices – pejorative terms, vulgar expressions in particular. Being taboo and expressive words, the degree of tabooeness and expressivity of the words changes with the frequency of their usage. The more used the word is, the less marked it becomes. Therefore the translator has to respect the level of the expressivity and the amount of connotations in the translation. The extralinguistic as well as the linguistic context have to be kept in mind not to disrupt the pragmatic aspect of the communicated information in the text.

As stated above, although the speech of the book’s characters is mainly formal, religiously oriented, containing the Persian vocabulary or clichés, a few pejorative terms are included. When the official translation is discussed, the translator manages to express the same level of tabooeness and connotations of the vulgarisms in the target language. Only one of them is ameliorated: the English word “bastards” translated as “psi” lost, according to my opinion, its expressivity. Although the Czech word can be used as a pejorative term, in this particular case, it is considered to lack the necessary amount of the expressivity. The Czech word such as “parchanti” or “hajzli” would be functionally more suitable.

The last part of the thesis is devoted to the illustrative translation of the fourth chapter of Khaled Hosseini’s novel that is subsequently commented on.

The aim of the illustrative translation was to point at the actual situations, passages or details of the text that could be problematic in terms of searching for the suitable functional equivalents. For the purpose of the thesis, the commentary is structured into several minor chapters.

From the pragmatic point of view, there are discussed the geographical terms of *Afghanistan*, *Kabul*, *Wazir Akhbar Khan* or *Chaman* are discussed, and their transcription with respect to the Czech systematic usage.

Next, the commentary concentrates on the cultural differences between the source and target texts. The literary work *Shahnamah* is being analyzed on the basis of its translation realization in the Czech code. As there is no stable rule of transferring the Persian lexicon into Czech, the translator cannot avoid improvisation and co-operation with internet finders. The final form of the verb is chosen based on the frequency of its occurrence on the internet. Similarly to the previous situation, the translator has to deal with the name of one of the parts of *Shahnamah* that is „The misadventures of the bumbling Mullah Nasruddin“.

Considering the vertical differentiation of the textual level, the narration in the individual replicas is signaled by quotation marks. Also, what is specific for the author's style is that he signals the direct speech using the capitals or italics. With respect to the direct speech, there is mentioned the phenomenon of translating the English verb “say”. While English language usage does not mind frequent repetition of the verb, the Czech system prefers variety of the verbs. To illustrate this, let us mention at least those that are used in the illustrative translation: *zeptat se*, *říci*, *přítakat*, *žádat*, *odpovědět*, *prohodit*, *pobídnout* or *pokračovat*.

What is more, the English language system, in contrast to the Czech one, does not contain a reflexive possessive pronoun “svůj”. Instead of it, English uses independent and dependent possessive pronouns. Moreover, the nominality of English has to be taken into consideration while translating. The systematic difference between Czech (as a synthetic language) and English (as an analytical language) becomes visible if the formal features of the source language are applied on the system of the target language. The nominality of English that is usually realized with gerunds or secondary adjectives, has to be substituted with verbal phrases in the Czech text. Again, there are several

possibilities for translating the gerund into Czech but the most important and frequent one is to substitute it by a subordinate clause, for example: “Never mind that we spent entire winters flying kites, running kites.” (25) – „I když jsme celé zimy pouštěli draky a honili se za nimi.“

Going back to the secondary adjectives, the translation differs according to the context. Mostly, they are substituted with adjectives (as congruent attributes), nouns (as incongruent attributes) or verbs.

In the end, the thesis is being attached with a list of the Persian vocabulary used cited in the thesis.

Summarizing, the translation of a literary work is always connected with the pragmatic aspect that has to be inevitably taken into consideration. The aim of the translator should be to focus on the cultural as well as the linguistic differences between the source and target languages. In the end, the information communicated in the original text should be functionally transferred into the translation with respect to the system of the target language.

9. Bibliografie

Primární literatura

Hosseini, Khaled. *The Kite Runner*. New York: Riverhead Books, 2005.

Hosseini, Khaled. *Lovec draků*. Překlad Eva Kondrysová. Praha: Rozmluvy, 2007.

Filmová adaptace

The Kite Runner (2008). Directed by Marc Foster. USA: DreamWorks Pictures.

Sekundární literatura

Algeo, J., Butcher, C. A. *Problems in the Origins and Development of the English Language*. Boston: Thomson Wadsworth, 2005.

Bečka, Jiří. *Persko-český slovník*. Praha: Alhoda, 2004.

Dušková, Libuše a kol. *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. Praha: Academia, 2006.

Džihád. Ed. Vladimír Sáňka. Praha: Islámská nadace v Praze, 2006.

Havránek, B., Jedlička, A. *Stručná mluvnice češtiny I*. Praha: Fortuna 2002.

Hickey, Leo, ed. *The Pragmatics of Translation*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd., 1998.

Hoffmannová, Jana. „K charakteristice postmoderního textu.“ *Slovo a slovesnost* 1992, roč. 53, sv. 8.

Hopkinson, Christopher. *Shifts of Explicitness in Translation*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008.

Hosseini, Khaled. „Úryvek z projevu Khaleda Hosseiniho předneseného 2. června 2007 na mezinárodním knižním veletrhu BookExpo v New Yorku.“ In. *Tisíce planoucích sluncí*. Praha: Rozmluvy, 2008.

Hosseini, Khaled. *Tisíce planoucích sluncí*. Praha: Rozmluvy, 2008.

- Hrdlička, Milan. *Literární překlad a komunikace*. Praha: ISV nakladatelství, 2003.
- Hrdlička, Milan. *Translatologický slovník*. Praha: Jednota tlumočnicků a překladatelů, 1998.
- Jettmarová, Zuzana. „Současný stav a vývojové tendence překladatelsky zaměřené translatologie“. *Antologie teorie uměleckého překladu (výběr z prací českých a slovenských autorů)* Ed. Hrdlička, M., Gromová, E. Ostrava: Ostravská univerzita, 2004. 9-16.
- Karel Hausenblas, „Výstavba jazykových projevů a styl.“ J. Mlacek, Bratislava: Slovenské pohľady, 1972.
- Knappová, Miloslava. „K funkčnímu pojetí vlastních jmen.“ *Slovo a Slovesnost*, roč. 53, 1992, č. 3, s. 211-214.
- Knappová, Miloslava. „K překládání osobních jmen.“ *Naše řeč*, roč. 66, 1983, č. 4, s. 169-174.
- Knittlová, Dagmar. *K teorii i praxi překladu*. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc, 2003.
- Králová, J., Jettmarová, Z., et al. *Tradition versus Modernity. From the Classic Period of the Prague School to Translation Studies at the Beginning of the 21st Century*. Praha: Togga, 2008.
- Krupa, V., Genzor, J., Drozdík, L. *Malá moderná encyklopédia. Jazyky sveta*. Bratislava: Obzor, 1983.
- Levý, Jiří. *Umění překladu*. Praha: Ivo Železný, 1998.
- Liščák, V., Fojtík, P. *Státy a území světa*. Praha: Nakladatelství Libri, 1998.
- Marek, Jan. „Ediční poznámka.“ Khaled Hosseini. *Tisíce planoucích sluncí*. Praha: Rozmluvy, 2008.
- Mareš, Petr. „Also: Pozor!“ *Aspekty textové vícejazyčnosti*. Praha: Karolinum, 2003.
- Nida, Eugene. *Contexts in Translating*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2001.
- Oxfordský slovník světových dějin*. Praha: Academia, 2005.
- Peprník, Jaroslav. *English Lexikology*. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc, 2003.
- Popovič, Anton a kol. *Originál – Preklad. Interpretačná terminológia*. Bratislava: Tatran, 1983.

Popovič, Anton. *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava: Tatran, 1975.

Tauer, Felix. *Svět islámu*. Praha: Vyšehrad, 2006.

Toury, Gideon. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1995.

Turner, Barry, ed. *The World of Today. Essential Facts in an Ever Changing World*. London: Macmillan, 2000.

Vilikovský, Ján. *Překlad jako tvorba*. Praha: Ivo Železný, 2002.

Vinay, J.-P., Dalbernet, J. *Comparative Stylistics of French and English*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1995.

Internetové zdroje

<http://us.penguin.com/nf/Author/AuthorPage/0,,0_1000060668,00.html?sym=BIO> 10.7.2008.

<<http://www.csfd.cz/film/226770-lovec-draku-kite-runner-the/>> 16.7.2009.

<<http://www.hazara.net/hazara/haz-summary/haz-summary.html#The%20word%20Hazara>> 18.6.2009.

<<http://www.kiterunnermovie.com/>> 15.7.2009.

British Library Board. 1.11.2009

<<http://www.bl.uk/learning/cult/inside/shahnamestories/storyeight/sohrabdeath.html>>.

Československá filmová databáze. Home Page. 19.7.2009

<<http://www.csfd.cz/film/12348-bullittuv-pripad-bullitt/>>.

Hazara.net. 16.6.2008 <<http://www.everyculture.com/A-Bo/Afghanistan.html>>.

Hosseini, Khaled. Home Page. 10.7.2008

<<http://www.khaledhosseini.com/hosseini-bio.html>>.

Hsiung, Gina. The CyberFighter Website. 16.7.2008

<<http://www.csun.edu/~hfoao033/fighters3.html>>.

Miami Dade College. Department of English and Communications. Home page. 18.8.2009

<<http://faculty.mdc.edu/dmcguirk/AGoodRead/ForeignTerms/ForeignTerms.htm>>.

Semple, Kirk. "For Afghan boys and men, kite flying is a way of life".
International Herald Tribune. 14.12.2007
<<http://www.iht.com/articles/2007/12/14/asia/kites.php>>.

Shahnameh Ferdowsi Foundation. Home page. 10.10.2009.
<<http://www.shahnameh.com>>.

United Nations Office of the High Commissioner for Refugees. 15.7.2008
<<http://www.unhcr.cz/>>.

10. Anotace diplomové práce

Příjmení a jméno:	Pavλίna Horáčková
Katedra:	Anglistiky a amerikanistiky FF UP Olomouc
Název česky:	Překladová analýza prvotiny Khaleda Hosseiniho <i>The Kite Runner</i>
Název anglicky:	Translation Analysis of Khaled Hosseini's First Novel <i>The Kite Runner</i>
Vedoucí práce:	Mgr. Jitka Zehnalová, Ph.D.
Počet stran:	90
Počet příloh:	2
Klíčová slova:	Khaled Hosseini <i>Lovec draků. (The Kite Runner)</i> Afgánistán. (Afghanistan) Perština. (Persian Language) Pragmatický aspekt. (Pragmatic Aspect) Vícejazyčnost v překladu. (Multilingualism in Translation) Exotizace. (Foreignization) Třetí jazyk v překladu. (Third language in Translation) Explicitnost v překladu. (Explicitness in translation) Zkratky v překladu. (Abbreviation in Translation)

11. Přílohy